



Empowered lives.  
Resilient nations.

## **Azərbaycanda gender-həssas Dayanıqlı İnkişaf Məqsədləri üzrə Məlumatların (2008-2019-cu illər) toplanması və təhlili.**

### **Tədqiqat işi**

***Hazırladı: Mətanət Qəhrəmanova (müstəqil tədqiqatçı)***

***İyun 22-İyul 3, 2019***

*Bu tədqiqat işi, Avropa İttifaqının maliyyələşdirdiyi, BMT-nin İnkişaf Proqramının qismən maliyyələşdirdiyi və icra etdiyi “Gender-həssas Dayanıqlı İnkişaf Məqsədlərinin Həyata Keçirilməsində Vətəndaş Cəmiyyətinin Rolunun Artırılması” layihəsi çərçivəsində DataHub MMC və Avrasiya Əməkdaşlıq Təşkilatının ekspertləri tərəfindən həyata keçirilən “Qadınların Səsinin Aşkarlanması” təşəbbüsü çərçivəsində hazırlanıb. Tədqiqat işinin məzmunu və tərkibi müəllifin məsuliyyətindədir və heç bir halda Avropa İttifaqının və BMT-nin İnkişaf Proqramının mövqeyini əks etdirmək üçün əsas göstərilə bilməz.*

# Mündəricat

Giriş.....	4
Minilliyin İnkişaf Məqsədlərindən Dayanıqlı İnkişaf Məqsədlərinə doğru.....	5
DİM 5. Gender bərabərliyinə nail olmaq, bütün qadın və qızların səlahiyyətləndirilməsi.....	6
5.1 Dünyanın hər yerində bütün qadınlara və qızlara qarşı ayrı-seçkiliyin bütün formalarına son qoymaq.....	6
5.2 Dövlət və özəl sahələrdə bütün qadınlara və qızlara qarşı bütün formalarda zorakılığı, o cümlədən insan alveri, cinsi və digər növlərdə istismarı aradan qaldırmaq.....	9
5.3 Uşaq nikahı, erkən və məcburi nikah və qadın cinsi orqanının zədələnməsi (sünnəti) kimi bütün zərərli təcrübələri aradan qaldırmaq.....	10
5.4 Dövlət xidmətlərinin təmin edilməsi, infrastruktur və sosial müdafiə ilə bağlı siyasətlər vasitəsilə, eləcə də milli kontekstə uyğun olaraq, ev təsərrüfatında və ailədə öhdəliklərin ortaqlığının təşviqi vasitəsilə ödənişsiz qayğı və məişət işini qiymətləndirmək və önəmini təsdiq etmək.....	12
5.5 Siyasi, iqtisadi və ictimai həyatda qərarların qəbulu prosesinin bütün səviyyələrində qadınların tam və səmərəli iştirakını və bərabər rəhbərlik imkanlarını təmin etmək.....	13
5.6 Əhali və İnkişaf üzrə Beynəlxalq Konfransın Fəaliyyət Proqramı, Pekin Fəaliyyət Platforması və fəaliyyətlərin icrasının nəzərdən keçirilməsi ilə bağlı digər konfransların yekun sənədlərində razılaşdırıldığı kimi, hamı üçün cinsi və reproduktiv sağlamlıq xidmətlərinə çıxışı və reproduktiv hüquqları təmin etmək.....	15
5.A Milli qanunvericiliyə uyğun olaraq qadınlara iqtisadi resurslara bərabər çıxış hüquqlarına, habelə əsas xidmətlərə, torpaq və əmlak formaları üzərində mülkiyyət və nəzarətə, maliyyə xidmətləri, miras və təbii ehtiyatlara çıxışlarını təmin etmək.....	17
5.B Qadınların səlahiyyətləndirilməsini təşviq etmək üçün, köməkçi texnologiyalardan, xüsusilə də informasiya və kommunikasiya texnologiyalarından istifadəni genişləndirmək.....	18
5.C Gender bərabərliyinin təşviq olunması və bütün qadınların və qızların səlahiyyətlərinin bütün səviyyələrdə artırılması üzrə əsaslı siyasətlər və effektiv hüquqi normalar qəbul etmək və onları möhkəmləndirmək.....	20
Gender-həssas DİM 5 üzrə məlumat bazasında mövcud boşluqlar.....	23
Əlavə 1: digər gender-həssas DİM-lər üzrə məlumat bazasının təhlili.....	29

## Cədvəllər

Cədvəl 1. Azərbaycanın DİM 5.1 hədəfinə dair hesabatlar, qiymətləndimələr, siyasət sənədləri və ya tədqiqat işlərinin təhlili.....	7
Cədvəl 2. Azərbaycanın DİM 5.2 hədəfinə dair hesabatlar, qiymətləndimələr, siyasət sənədləri və ya tədqiqat işlərinin təhlili.....	9
Cədvəl 3. Azərbaycanın DİM 5.3 hədəfinə dair hesabatlar, qiymətləndimələr, siyasət sənədləri və ya tədqiqat işlərinin təhlili.....	11
Cədvəl 4. Azərbaycanın DİM 5.4 hədəfinə dair hesabatlar, qiymətləndimələr, siyasət sənədləri və ya tədqiqat işlərinin təhlili.....	12
Cədvəl 5. Azərbaycanın DİM 5.5 hədəfinə dair hesabatlar, qiymətləndimələr, siyasət sənədləri və ya tədqiqat işlərinin təhlili.....	14
Cədvəl 6. Azərbaycanın DİM 5.6 hədəfinə dair hesabatlar, qiymətləndimələr, siyasət sənədləri və ya tədqiqat işlərinin təhlili.....	15
Cədvəl 7. Azərbaycanın DİM 5.A hədəfinə dair hesabatlar, qiymətləndimələr, siyasət sənədləri və ya tədqiqat işlərinin təhlili.....	17
Cədvəl 8. Azərbaycanın DİM 5.B hədəfinə dair hesabatlar, qiymətləndimələr, siyasət sənədləri və ya tədqiqat işlərinin təhlili.....	20
Cədvəl 9. Azərbaycanın DİM 5.C hədəfinə dair hesabatlar, qiymətləndimələr, siyasət sənədləri və ya tədqiqat işlərinin təhlili.....	21

## Giriş

Avropa İttifaqının maliyyələşdirdiyi, BMT-nin İnkişaf Proqramının qismən maliyyələşdirdiyi və icra etdiyi “Gender-həssas Dayanıqlı İnkişaf Məqsədlərinin Həyata Keçirilməsində Vətəndaş Cəmiyyətinin Rolunun Artırılması” layihəsi çərçivəsində DataHub MMC və Avrasiya Əməkdaşlıq Fondunun ekspertləri “Qadınların səsinin Aşkarlanması” adlı təşəbbüs həyata keçirilir.

İcrası DataHub MMC-nin və Avrasiya Əməkdaşlıq Fondunun ekspertlərinə həvalə olunmuş fəaliyyət BMT-nin Dayanıqlı İnkişaf Məqsədlərinin gender yönümlü implementasiyasına dəstək olmaq üçün regionda vətəndaş cəmiyyəti təşkilatlarının bilik və bacarıqlarının artırılmasını, bu istiqamətdə kiçik miqyaslı təşəbbüslərə və tədqiqat işinin aparılmasına dəstək verməyi özündə ehtiva edir. Bu məqsədlə bir çox fəaliyyətlərlə yanaşı, Azərbaycanda genderə dair 2008-ci ildən bugünə qədər aparılmış tədqiqat və datanın toplanması və onların genderə həssas DİM-in hədəf və indikatorları ilə əlaqələndirilməsi, etibarlı mənbələrdən akademik məqalələr, ölkə hesabatları, siyasət sənədləri, sorğu nəticələri və proqram qiymətləndirmələrini əhatə edən məlumatların toplanması, habelə Gender məsələləri sahəsində çalışan yerli VCT-lər, aidiyyət dövlət orqanları (Məs. Ailə, Qadın və Uşaq Məsələləri üzrə Dövlət Komitəsi), həmçinin Avropa Birliyi və BMT-nin İnkişaf Proqramı daxil olmaqla beynəlxalq maraqlı tərəflərdən indiyədək apardıqları tədqiqat işləri haqqında məlumatların toplanması üçün tədqiqat işi aparılmışdır.

Bu tədqiqat işinin məqsədi Azərbaycanda gender-həssas Dayanıqlı İnkişaf Məqsədləri üzrə məlumatların toplanması və təhlil edilməsidir. Ümumilikdə BMT tərəfindən üzv ölkələrlə 2030-cu ilə kimi yerinə yetirilməsi nəzərdə tutulan 17 Dayanıqlı İnkişaf Məqsədi razılaşdırılmışdır ki, onlardan biri - Məqsəd 5 məhz gender bərabərliyinin bütün sahələrdə təmin edilməsi ilə bağlıdır. Bu məqsəd (“Gender bərabərliyinə nail olmaq, bütün qadın və qızların səlahiyyətləndirilməsi”) özündə 9 hədəfi birləşdirir. Tədqiqat işi məhz bu 9 hədəf üzrə Azərbaycanda həyata keçirilən işlər, xüsusilə də qanunvericilik və aparılan araşdırma və sorğu məlumatlarını sistemli şəkildə təhlil edir. Eyni zamanda bəzi digər DİM-lərin də bir sıra gender həssas hədəfləri mövcuddur, lakin onların əksəriyyəti məhz DİM 5 məqsədinin hədəfləri ilə üst-üstə düşdüyündən onlar bu tədqiqat işinin predmeti kimi seçilməmişdir. Bu DİM-lər üzrə mövcud məlumat bazasının təhlili müxtəsər formada Əlavə 1-də verilmişdir.

Təhlil zamanı 40-a yaxın müxtəlif siyasət sənədləri, qanunlar, beynəlxalq və yerli qurumların araşdırma, hesabat, rəy və qiymətləndirmə sənədləri, sorğular, müstəqil tədqiqat işləri, kitablar, icmal sənədləri nəzərdən keçirilmiş və boşluqlar müəyyən edilmişdir. Eyni zamanda hər bir hədəfin mövzusunə uyğun olaraq ölkə qanunvericiliyi də nəzərdən keçirilmiş və məzmun analizi aparılaraq gender-həssas yanaşmanın nə dərəcədə tətbiq olunması (gender mainstreaming) araşdırılmışdır.

## **Minilliyin İnkişaf Məqsədlərindən Dayanıqlı İnkişaf Məqsədlərinə doğru**

2000-ci ilin sentyabrında BMT-nin Nyu-Yorkda keçirilən sammitində üzv dövlətlər 15 il müddətinə dünyada aclıq və yoxsulluğa son qoyulması, uşaq və ana ölümlərinin azaldılması, ibtidai təhsilin universallığı və yoluxucu xəstəliklərin qarşısının alınması, gender bərabərliyinin yaxşılaşdırılması, dayanıqlı ətraf mühitin təmin edilməsi və inkişaf üçün qlobal əməkdaşlığın gücləndirilməsi kimi 8 məqsəd ətrafında razılığa gələrək Minilliyin İnkişaf Məqsədlərini qəbul etdilər. Azərbaycan da bu məqsədləri milliləşdirərək 2000-2015-ci illər ərzində həyata keçirmiş və həm neft gəlirlərinin bu dövr ərzində artması, həm də Yoxsulluğun azaldılması və İqtisadi İnkişaf Dövlət Proqramı (2003-2005) və Yoxsulluğun azaldılması və Dayanıqlı İnkişaf Dövlət Proqramı (2008-2015) kimi bir sıra proqramların həyata keçirilməsi yolu ilə bir çox hədəfin tam yerinə yetirilməsinə nail olmuşdur.

Minilliyin İnkişaf Məqsədləri 3 – Gender bərabərliyi və qadınların səlahiyyətləndirilməsi sahəsində Azərbaycan bir çox irəliləyiş əldə etsə də (əsasən qanunvericilik bazasının yaradılması sahəsində) qadınların rəhbər vəzifələrdə təmsil olunması, əmək bazarında eyni iş üçün qadınlar və kişilər üçün fərqli ödəniş və biznesə çıxış imkanlarının yetərsizliyi sahəsində hələ də problemlər qalmaqdadır. Eləcə də gender bərabərliyi ilə bağlı beynəlxalq indekslərdə Azərbaycanın göstəricisi arzuolunan səviyyəyə hələ çatmamışdır. Dünya İqtisadiyyat Forumu tərəfindən hazırlanan Qlobal Gender Bərabərliyi Boşluğu (Global Gender Gap<sup>1</sup>) hesabatının 2018-ci il üzrə göstəricilərində Azərbaycan 149 ölkə arasında 97-ci yeri (0.68 skor) tutur. Qeyd olunan indeksin 4 əsas komponenti (iqtisadi iştirak və imkanlar, təhsil vəziyyəti, sağlq və yaşam və siyasi səlahiyyətlənmə) üzrə ayrı-ayrı göstəricilərə baxsaq, ən aşağı nəticə sağlq və yaşam (146-cı yer, 0.941 skor) və siyasi səlahiyyətlənmə (137-ci yer, 0.063 skor) sahəsindədir. Azərbaycanda Gender Paritetindəki bu boşluq sağlq və yaşam subindeksi üzrə əsasən ölkədə doğulanların sayında, siyasi səlahiyyətlənmə subindeksi üzrə isə nazir vəzifələri və parlament üzvlərinin sayında cins nisbətinin kişilərin xeyrinə pozulması səbəbindən yaranır.

BMT-nin İnkişaf Proqramının (UNDP) Gender bərabərsizliyi İndeksi (Gender Inequality Index) də dünyada gender bərabərliyinin təmin olunmaması nəticəsində itirilən insan inkişafı imkanlarının dərəcəsini ölçür. Bunun üçün əsas 3 sahədə gender bərabərliyinin pozulması ölçülür: reproduktiv sağlamlıq (ana ölümləri və 15-19 yaşlı yeniyetmə qızların dünyaya uşaq gətirməsi), səlahiyyətlənmə (parlamentdə deputatların cins nisbəti, 25 yaş və yuxarı ən azı orta təhsilli qadın və kişilərin nisbəti) və iqtisadi status (15 yaş və yuxarı qadın və kişilərin əmək bazarında iştirakı). Azərbaycanın Gender Bərabərsizliyi İndeksində 2017-ci il üzrə göstəricisi 0.318 və 160 ölkə arasından 71-ci olmuşdur (müqayisə üçün Qazaxıstan - 0.197 (yeri 43), Özbəkistan - 0,274 (yeri 59)).<sup>2</sup> Bu indeksdə Azərbaycanın bir sıra Mərkəzi Asiya ölkələri ilə müqayisədə aşağı göstəricisinin səbəbi əsasən yeniyetmə qızların ana olması hallarının çoxluğu (hər 1000 qıza 53.5 doğuş), ana ölümlərinin çoxluğu (hər 100.000 doğuşa 25 ana ölümü) və ən azı orta təhsili olan qadınların kişilərə nisbətən azlığıdır.

<sup>1</sup> Global Gender Gap İndeksində 0-1 arası miqyas üzrə gender paritetin həddi ölçülür. 0-a yaxınlaşdıqca paritet pozulur. Accessed June 23, 2019 from [http://www3.weforum.org/docs/WEF\\_GGGR\\_2018.pdf](http://www3.weforum.org/docs/WEF_GGGR_2018.pdf)

<sup>2</sup> Gender Inequality Index 0-1 arasında dəyişir (1-ə yaxınlaşdıqca gender bərabərsizliyi artır). Accessed June 23, 2019 from [http://hdr.undp.org/sites/all/themes/hdr\\_theme/country-notes/AZE.pdf](http://hdr.undp.org/sites/all/themes/hdr_theme/country-notes/AZE.pdf)

Minilliyin İnkişaf Məqsədləri üçün təyin edilmiş zaman çərçivəsi tamamlandıqdan sonra da qlobal miqyasda bir çox məqsədlərin tam yerinə yetirilməsi mümkün olmadığından BMT üzv dövlətləri növbəti dəfə görüşərək növbəti 15 illik dövr üçün (2015-2030) Dayanıqlı İnkişaf Məqsədləri (DİM) üzrə razılığa gəldilər. Bu dəfə hazırlanan 17 qlobal məqsəd və ona uyğun 169 hədəf dayanıqlı və inkluziv inkişafı təmin edə bilmək üçün üzv ölkələrdə həm sosial, iqtisadi, həm də ətraf-mühit məsələlərini kompleks şəkildə nəzərə alaraq formalaşdırılmışdır.

2016-cı ildə Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Fərmanı ilə DİM üzrə Milli Əlaqələndirmə Şurası yaradılmışdır. Şuranın fəaliyyətinin əsas məqsədi 2030-cu ilədək Azərbaycan üçün əhəmiyyətli olan qlobal məqsəd və hədəfləri müəyyən edərək onların yerinə yetirilməsinə dair illik hesabatlar hazırlamaqdır. Hazırda Azərbaycan gender bərabərliyi üzrə 5-ci DİM-ə nail olmaq üçün bir sıra beynəlxalq təşkilatlar ilə əməkdaşlıq etməkdədir.

17 DİM üzrə 11-i gender-həssas hədəf və indikatorlara malikdir. Lakin DİM-lərdən biri-5-ci məqsəd sırf gender bərabərliyinə nail olunmasına və ona uyğun hədəflərə həsr olunmuşdur. Digər 10 məqsəd də bir sıra gender-həssas elementlərə malikdir. Bunlar arasında əsasən yoxsul qadın və kişilərin nisbətinin azaldılması, iqtisadi resurslara çıxışda bərabərliyin təmin olunması, qadın fermerlərin gəlirlərinin artması, təhsilin bütün səviyyələrinə bərabər çıxış imkanı və təhsil xidmətlərinin gender-həssas, effektiv və təhlükəsiz olması, məhsuldar və layiqli işə bərabər çıxış imkanları, içməli su, sanitariya və gigiyenaya bərabər çıxış və s. sadalamaq olar.

## **DİM 5. Gender bərabərliyinə nail olmaq, bütün qadın və qızların səlahiyyətləndirilməsi**

### **5.1 Dünyanın hər yerində bütün qadınlara və qızlara qarşı ayrı-seçkiliyin bütün formalarına son qoymaq**

Azərbaycanda gender üzrə bu hədəfin yerinə yetirilməsi üzrə ilkin istinad edilən sənəd ana qanun olan Konstitusiyadır. Milli Konstitusiyanın kişi və qadın arasında hüquq və azadlıqlar bərabərliyi və cinsi mənsubiyyətə görə ayrı seçkiliyin qadağan olunması sahəsində müəyyən etdiyi hüquqi çərçivə (25-ci maddə) Əmək Məcəlləsi, Ailə Məcəlləsi, Cinayət Məcəlləsi və digər qanuni aktlarda da öz əksini tapmışdır. Məsələn, 1999-cu ildə qəbul edilmiş Əmək Məcəlləsinin 16-cı maddəsinə əsasən əmək münasibətləri müstəvisində cinsə görə işçilər arasında hər hansı ayrı-seçkiliyin qoyulması və ya hüquqların məhdudlaşdırılması qadağandır. Eləcə də hamiləlik və uşağa süd verməni əsas götürərək, qadınları işə götürməkdən imtina etmək (240-cı maddə), həmçinin bu səbəblərə görə qadınların əmək haqlarının azaldılması qadağandır. Əmək Məcəlləsinin 241-ci maddəsinə görə qadınların ağır və ziyanlı işlərdə işləmələri qadağandır (bu pozitiv diskriminasiya hesab olunur). Eləcə də hamiləlik və uşağa baxmaqdan ötrü qadınlara əlavə fasilələr və məzuniyyət verilir. Əmək Məcəlləsində işçilərin işə qəbulu zamanı

qabiliyyətlərindən, ixtisasdan asılı olmayıb, ancaq cinsə və digər amillərə görə diskriminasiya etmək hüquq pozuntusu sayılır<sup>3</sup>.

Azərbaycan Respublikası Qadınların Siyasi Hüquqları və Qadınlara qarşı ayrı-seçkiliyin bütün formalarının aradan qaldırılması üzrə (CEDAW) BMT Konvensiyalarına müvafiq olaraq 1992-ci və 1995-ci illərdə qoşulmuşdur (sonuncu Konvensiyanın Protokoluna isə 2000-ci ildə). Artıq ölkəmiz bu il CEDAW üzrə 6-cı dövr hesabatı verir.

Qeyd edilən Konvensiyalara qoşulduqdan sonra Azərbaycan gender sahəsində milli qanunvericilikdə bir sıra irəliləyişlər əldə etmişdir. 2000-ci ildə Nazirlər Kabineti tərəfindən “2000-2005-ci illər üçün Qadın məsələləri üzrə Milli Fəaliyyət Planı” qəbul edilmişdir. 2006-cı ildə isə Azərbaycan Respublikasının “Gender (kişi və qadınların) bərabərliyinin təminatları haqqında” qanunu qəbul edilmişdir. Bu Qanun cinsi mənsubiyyətə görə ayrı-seçkiliyin bütün formalarını aradan qaldırmaqla kişi və qadınlara siyasi, iqtisadi, sosial, mədəni və digər sahələrində bərabər imkanlar (məsələn əməyin ödənilməsində bərabərlik, təhsil hüququnun həyata keçirilməsində bərabərlik və s.) təsbit edir. Bu qanunda ilk dəfə olaraq gender və genderə aid bir çox anlayışların (məsələn seksual qısnama) açıqlaması verilmişdir.<sup>4</sup> Nəzərə almaq lazımdır ki, qadınlara edilən bəzi güzəşt və imtiyazlar, eləcə də yaradılan fərqli şərait və ya davranış bu qanunla ayrı-seçkilik hesab edilmir.

Ölkədə gender siyasətini həyata keçirmək üçün 2006-cı ildə Ailə, Qadın və Uşaq məsələləri üzrə Dövlət Komitəsi fəaliyyətə başlamışdır. Komitənin əsas vəzifələrindən biri də məhz gender sahəsində mövcud diskriminasiya formalarının aradan qaldırılması üzrə tədbirlər görməkdir.

Eyni zamanda Azərbaycan hökuməti BMT və onun ixtisaslaşmış qurumları (BMT-nin İnkişaf Proqramı (UNDP), BMT-nin Əhali Fondunun Azərbaycandakı Nümayəndəliyi (UNFPA), BMT-nin Qadınlar üçün İnkişaf Fondu (UNIFEM), BMT-nin Ərzaq və Kənd təsərrüfatı üzrə Təşkilatı (FAO), Beynəlxalq Əməkdaşlıq üzrə Alman Cəmiyyəti (GIZ), Avropa İttifaqı (EU) və s. beynəlxalq təşkilatlarla əməkdaşlıq edərək 5.1 hədəfinin həyata keçirilməsinə çalışır.

### **Cədvəl 1. Azərbaycanın DİM 5.1 hədəfinə dair hesabatlar, qiymətləndirmələr, siyasət sənədləri və ya tədqiqat işlərinin təhlili**

Kateqoriya	Ad	İl	Təhlil	Digər gender-həssas DİM-lə əlaqə
Hesabat	CEDAW-ın (10, 11, 12, 13, 14-cü maddələri) Azərbaycanda icra vəziyyəti ilə bağlı alternativ monitorinq hesabatı <sup>5</sup> .	2013	USAİD-in maliyyə dəstəyi ilə Counterpart International təşkilatının həyata keçirdiyi “Qadınların inkişafı naminə ictimai maraqların qorunması” layihəsi çərçivəsində “Konstitusiya” Araşdırmalar Fondu və “Qadınlar Arasında Həmrəylik” İctimai Birliyi tərəfindən birgə hazırlanan hesabatda Konvensiyanın 3 istiqaməti – təhsil, səhiyyə və qadın sahibkarlığı üzrə	DİM 16.b

<sup>3</sup> <http://www.e-qanun.az/code/7>

<sup>4</sup> <http://www.e-qanun.az/framework/12424>

<sup>5</sup> <http://azkurs.org/download/bmt-nin-qadnlara-qars-ayri-seckiliyin-butun-nov.doc>

			2009-cu ildə CEDAW Komitəsinin 892 və 893-saylı iclaslarında CEDAW/C/AZE/4 hesabatına Komitə tərəfindən verilən tövsiyələrin Azərbaycanda necə həyata keçirilməsi təhlil edilmişdir. Təhlil Masallı, Neftçala, Novxanıda aparılan sorğuların nəticələrinə əsaslanır. Respondentlərin 60%-i cəmiyyətdə ayrı-seçkiliyin mövcud olduğunu və bunun stereotiplər və patriarxal dəyərlər, eləcə də qadınların ictimai və siyasi fəaliyyətlərinə mane olan ailə və məişət qayğıları, resurslara çıxış məhdudiyətləri ilə bağlı olduğunu qeyd etmişlər.	
Hesabat	Azərbaycan Respublikasının CEDAW konvensiyası üzrə 4-cü hesabatı <sup>6</sup> .	2008	Hesabatda 2004-2008-ci illər ərzində CEDAW konvensiyasının tələbləri üzrə ölkəmizdə həyata keçirilən tədbirlər, bu sahədə irəliləyiş və nailiyyətlər barədə danışılır. 2006-cı ildə qəbul edilmiş gender bərabərliyi üzrə təminatlar haqqında Azərbaycan Respublikasının qanununun 3.2 maddəsində qanunvericilikdə qadınlara verilmiş bəzi güzəşt və imtiyazların (məsələn, hamiləliklə bağlı, pensiya yaşı ilə bağlı, hərbi xidmət keçməklə bağlı, kişilərin boşanmaya müraciət imkanlarının məhdudlaşdırılması və s.) diskriminasiya hesab edilməməsi təsbit olunur. Eyni zamanda Azərbaycan Respublikasının Təhsil haqqında qanununda da qadın və kişilərin təhsilə bərabər imkanları təsbit edilmişdir. Bu hesabatda həmçinin qadın və kişilər üçün bərabər nığah yaşının qanunvericilikdə təsbiti üçün işlərin həyata keçirildiyi vurğulanır.	
Hesabat	Azərbaycan Respublikasının CEDAW konvensiyası üzrə 5-ci hesabatı <sup>7</sup>	2015	Hesabatda 2009-2014-cü illər ərzində CEDAW konvensiyasının tələbləri üzrə ölkəmizdə həyata keçirilən tədbirlər, bu sahədə irəliləyiş və nailiyyətlər barədə danışılır. Xüsusilə də qanunvericilik sahəsində atılan müsbət addımlar hesabatda sadalanır:	

6

<https://www2.ohchr.org/english/bodies/cedaw/docs/AdvanceVersions/CEDAW-C-AZE-4.pdf>

<sup>7</sup><http://docstore.ohchr.org/SelfServices/FilesHandler.ashx?enc=6QkG1d%2FPPRiCAqhKb7yhsgcjdM0xgERNalXh22nhTUIZVCx%2B9FrboINsb3vFIY7GmQ3GMXASQNY1ZyA29oavCrIUHb17CcMAvBlq%2FaF6SWSorXYZ2JB0jDKq1%2BJI0s2>



			2011-ci ildə Ailə məəcəlləsinə qadınlar və kişilər üçün minimum nigah yaşının 18 yaş təyin edilməsi ilə bağlı dəyişiklik, 2010-cu ildə Məişət Zorakılığı haqqında qanunun qəbul edilməsi, Beynəlxalq Əmək Təşkilatının Analığın müdafiəsi haqqında və Ailə məsuliyyəti olan işçilər üzrə Konvensiyalarının Azərbaycan Respublikası tərəfindən ratifikasiya edilməsi və s.	
Rəy sənədi	BMT-nin Mülki və siyasi hüquqlar barədə Beynəlxalq Paktının Azərbaycanda tətbiq edilməsi ilə bağlı 4-cü dövr məruzəsinə İnsan Hüquqları Komitəsinin rəyi <sup>8</sup>	2016.	Sənədin 14-cü maddəsi Gender bərabərliyinə həsr olunmuşdur. Burada Komitə ölkədə bu sahədə olan problemlərlə bağlı öz narahatlığını ifadə edir:  a) ailə şərəfinin qorunması naminə qadınlar və qızlara qoyulan məhdudiyətlər  b) qərar qəbul etmə vəzifələrində qadınların aşağı təmsilçiliyi  c) əmək haqqı üzrə gender zəminində boşluqların olması  d) əsasən kənd və dağlıq yerlərdə erkən nigah hallarının və eləcə də rəsmi qeydiyyatda düşməyən dini nigahların hələ də mövcudluğu  e) selektiv abortun mövcudluğu (qız uşaqlarının abort olunması)	DİM 16.7 DİM 8.5
E-book	Ramil İsgəndərli. Azərbaycanda həssas qrupların insan hüquqları. <sup>9</sup>	2012	Kitabda CEDAW-a qoşulmağın Azərbaycan üçün faydaları, ölkədə gender bərabərliyinin təmin olunmasında bu konvensiyanın rolu, bu konvensiyanın icrası ilə bağlı QHT-lər tərəfindən hazırlanan alternativ hesabatların əhəmiyyəti, konvensiyanın ölkədə tətbiqi üzrə bəzi praktiki problemlər barəsində təhlillər edilmişdir.	
Xülasə	İqtisadi	2019	Bü xülasədə Azərbaycanın SİGİ <sup>11</sup>	DİM 1.4

<sup>8</sup> [https://tbinternet.ohchr.org/\\_layouts/15/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=CCPR/C/AZE/CO/4%20&Lang=En](https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/15/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=CCPR/C/AZE/CO/4%20&Lang=En)

<sup>9</sup> [https://books.google.az/books?id=NL7z4w5mBrkC&pg=PT10&lpg=PT10&dq=cedaw+convention+and+azerbaijan&source=bl&ots=DbMNZkeHDZ&sig=ACfU3U1y401g49b\\_Pzrx88FKa4ueI9o3ng&hl=ru&sa=X&ved=2ahUKewikCsVhY7jAhVNZqYKHXG2Blk4ChDoATAMegQICRAB#v=onepage&q=cedaw%20convention%20and%20azerbaijan&f=false](https://books.google.az/books?id=NL7z4w5mBrkC&pg=PT10&lpg=PT10&dq=cedaw+convention+and+azerbaijan&source=bl&ots=DbMNZkeHDZ&sig=ACfU3U1y401g49b_Pzrx88FKa4ueI9o3ng&hl=ru&sa=X&ved=2ahUKewikCsVhY7jAhVNZqYKHXG2Blk4ChDoATAMegQICRAB#v=onepage&q=cedaw%20convention%20and%20azerbaijan&f=false)

<sup>11</sup> SIGI 5 kateqoriya (çox aşağı, aşağı, orta, yüksək və çox yüksək) üzrə diskriminasiya səviyyəsini 0%-100% olmaqla ölçür. Burada 0% diskriminasiyanın olmaması, 100% isə onun ən yüksək həddə olmasını göstərir.

<https://sim.oecd.org/Default.ashx?lang=En&ds=SIGI>

sənədi	Əməkdaşlıq və İnkişaf Təşkilatı (OECD). Sosial İnstitutlar və gender indeksi (SİGİ) Azərbaycan üzrə xülasə. <sup>10</sup>		üzrə ümumi diskriminasiya səviyyəsinin aşağı olduğu qeyd olunur (29%). Lakin SİGİ-nin 4 kateqoriyası (ailədə diskriminasiya, məhdud fiziki bütünlük, istehsal və maliyyə resurslarına məhdud çıxış və məhdud mülki azadlıqlar) üzrə Azərbaycanda diskriminasiya səviyyələri göstəriciləri fərqlidir. Ən az diskriminasiya göstəricisi resurslara çıxış və mülki azadlıqlar sahəsindədir (21%), ən çox isə məhdud fiziki bütünlük sahəsindədir (43%). Sonuncuya qadınlara qarşı zorakılıq üzrə ayrıca qanunvericiliyin təsbit olunmaması (75%) və doğuşda 0-4 yaşlı uşaqlar arasında təbii cins nisbətinin qızların əleyhinə kəskin pozulması (təbii cins nisbəti hər 100 doğulan qıza 105 oğlan təşkil edirsə, Azərbaycanda bu nisbət hər 100 qıza 115.2 oğlan təşkil edir) üzrə diskriminasiyanı əhatə edir.	
--------	---	--	---	--

## **5.2 Dövlət və özəl sahələrdə bütün qadınlara və qızlara qarşı bütün formalarda zorakılığı, o cümlədən insan alveri, cinsi və digər növlərdə istismarı aradan qaldırmaq**

2009-cu ildə Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Sərəncamı ilə “Azərbaycan Respublikasının İnsan alverinə qarşı mübarizə üzrə Milli Fəaliyyət Planı (2009-2013-cü illər)” və eləcə də “İnsan alveri qurbanlarının müəyyən edilməsi Qaydaları (indikatorları)” təsdiq edilmişdir. Azərbaycan 2010-cu ildə “Məişət zorakılığının qarşısının alınması haqqında” qanun qəbul etməklə və bu qanuna uyğun digər müvafiq qanunlara edilən dəyişikliklərlə məişət zorakılığının qarşısının alınması və qurbanların müdafiə olunması üçün hüquqi əsasın yaranmasına gətirib çıxarmışdır. Lakin Azərbaycan hələ də Avropa Şurasının “Qadınlara qarşı zorakılıq və məişət zorakılığının qarşısının alınması və ona qarşı mübarizə haqqında” İstanbul Konvensiyasına qoşulmamışdır. İstanbul Konvensiyası dünyada qadını hər növ zorakılıqdan qoruyan və eləcə də ona qarşı zorakılığın, eləcə də məişət zorakılığının məhkəmə qaydasında araşdırılması və aradan qaldırılmasına məcburi öhdəlik yaradan ilk müfəssəl hüquqi sənəddir.

Azərbaycan Respublikası Statistika Komitəsinin 2017-ci ildə məişət zorakılığı ilə bağlı cinayətlər nəticəsində zərərçəkənlərin cins bölgüsü üzrə məlumatlarına baxdıqda qadınların kişilərdən 3 dəfə çox olduğunu görmək olar.<sup>12</sup>

<sup>10</sup> <https://www.genderindex.org/wp-content/uploads/files/datasheets/2019/AZ.pdf>

<sup>12</sup> . <https://www.stat.gov.az/source/gender/>

**Cədvəl 2. Azərbaycanın DİM 5.2 hədəfinə dair hesabatlar, qiymətləndirmələr, siyasət sənədləri və ya tədqiqat işlərinin təhlili**

Kateqoriya	Adı	İl	Təhlil	Digər gender-həssas DİM-lə əlaqə
Sorğu hesabatı	UNFPA və Ailə, qadın və uşaq məsələləri üzrə dövlət komitəsi. Qadınlara qarşı məişət zorakılıq halları və onların səbəb və nəticələri <sup>13</sup>	2008	15-59 yaş arası 3000 qadın arasında keçirilən sorğunun nəticələrinə əsasən respondentlərin 25%-i öz cinsi partnyorları və yaxud digərləri tərəfindən fiziki, cinsi və emosional zorakılıq halı yaşadıklarını qeyd etmişdir. Qeyd olunan zorakılıq hallarının 21%-i qısqaneçliq zəminində başvermişdir. Eyni zamanda zorakılıq hallarının yaygınlığı regionlar üzrə fərqli olmuş və ən çox zorakılıq halları Abşeron və Lənkəran iqtisadi zonalarında rast gəlinmişdir. Sorğunun nəticələrinə əsasən təhqir, aşağılama və hədələmə formalarında emosional zorakılıq cinsi partnyor zorakılığının ən geniş yayılmış formasıdır. Respondentlərin 61%-i zorakılığı gizli saxlamış və yalnız 1%-i xüsusi qurumlara müraciət etmişdir.	DİM 11.7.2
Kitabça	Zorakılığa yox deyək- Ailəmizi qoruyaq. Yeni Həyat Humanitar və Sosial Dayaq ictimai birliyi <sup>14</sup>	2017	Bu kitabça məişət zorakılığı ilə bağlı həyata keçirilmiş layihə çərçivəsində hazırlanmışdır. Burada zorakılığın müxtəlif növləri üzrə təhlillər aparılmış və Azərbaycanda qadına qarşı zorakılıqla bağlı qanunvericilik təhlil olunmuşdur. Əsas nəticə ondan ibarətdir ki, zorakılığa məruz qalan qadınların əksəriyyəti məhz iqtisadi asılılıq üzündən şiddət görürlər. Burada eləcə də zorakılığın gizlədilməsinin qadınların, uşaqların sağlamlığına mənfi təsirləri də təhlil olunur.	DİM 11.7.2
Tədqiqat işi	Lalə Mahmudova. Məişət zorakılığı: Dövlət və Cəmiyyətin ortaq problemi <sup>15</sup>	2019	Tədqiqat işində məişət zorakılığının cinsi, iqtisadi, psixoloji, iqtisadi və s. növləri və onların səbəbləri üzrə müxtəlif nəzəriyyələr təhlil olunmuşdur. Burada eyni zamanda Azərbaycanda məişət zorakılığının əsas səbəbləri və onun qarşısının alınması ilə bağlı əsas çətinliklər müzakirə edilmişdir. Xüsusilə də burada Azərbaycan cəmiyyətində mövcud olan bir çox gender stereotipləri (məsələn, kişinin qadını döyməsinin hər iki cinsin nümayəndələri tərəfindən bir çox hallarda normal hesab edilməsi, qadının kişinin namusu olması və s) təhlil edilmiş və onların cəmiyyətə təsiri araşdırılmışdır.	DİM 11.7.2

<sup>13</sup> <http://evaw-global-database.unwomen.org/-/media/files/un%20women/vaw/country%20report/asia/azerbaijan/azerbaijan%20srwaw.pdf?vs=3212>

<sup>14</sup> <http://cssn.gov.az/documents/Zorak%C4%B1%C4%B1%C4%9Fa%20%E2%80%9CYOX%E2%80%9D.pdf>

<sup>15</sup> <https://bakuresearchinstitute.org/domestic-violence-a-common-problem-of-state-and-society>

Kateqoriya	Adı	İl	Təhlil	Digər gender-həssas DİM-lə əlaqə
Hesabat.	Azərbaycanın məhkəmə sistemində məişət zorakılığı ilə bağlı işlər <sup>16</sup>	2013	Hesabat ATƏT-in Bakı ofisi tərəfindən Azərbaycanın ədliyyə sistemində məişət zorakılığı sahəsində 2013-cü ildə hazırlanmışdır. Hesabatda deyilir ki, “Məişət zorakılığının qarşısının alınması haqqında” 2010-cu il tarixli qanun və bu qanuna uyğun digər müvafiq qanunlara edilən dəyişikliklər, məişət zorakılığının qarşısının alınması və qurbanların müdafiə olunması üçün hüquqi əsas yaratmasına baxmayaraq mühafizə orderinin tətbiq olunması ilə bağlı qanunda nəzərdə tutulan prosedurlar ölkədə hələ də tam şəkildə həyata keçirilmir. Bundan əlavə, Cinayət Prosesual Məcəllə hələ də məişət zorakılığı qurbanlarının müdafiə olunması üçün xüsusi normalar nəzərdə tutmur.	DİM 16.3
Təhlil sənədi.	Azərbaycanda gender bərabərliyi və ədliyyə sistemində çıxış <sup>17</sup>	2017	Bu təhlildə gender əsaslı zorakılıq, xüsusən də məişət zorakılığının qarşısının alınmasında qadınların məhkəmə-hüquq sistemlərinə bərabər çıxış imkanlarının önəmi vurğulanır. Azərbaycanda əsasən kənd yerlərində məişət zorakılığı hələ də ailədaxili məsələ hesab olunur və qadınların əksəriyyəti zorakılıq faktları barədə məhkəmə-hüquq sistemində şikayət etmirlər. Halbuki, belə zorakılıqların bir çox iqtisadi, sosial, psixoloji və tibbi fəsadları var. Hətta Məişət Zorakılığının qarşısının alınması üzrə Azərbaycanda 2010-cu ildə qəbul edilmiş qanun belə qadınları tam müdafiə edə bilmir, çünki burada hansı hərəkətlərin cinayət məsuliyyətinə, hansıların isə inzibati məsuliyyətə cəlb edilməsi aydın qeyd olunmur. Bundan əlavə himayəedici (protektiv) sərəncamların verilməsində də çətinliklər mövcuddur və sistemin asanlaşdırılmasına ehtiyac var.  Təhlildə eyni zamanda məhkəmə-hüquq sistemində qadınların məşğulluğunun artırılmasının əhmiyyəti qeyd olunur ki, bu da qadınlara sistemə daha çox etimad etmələrinə gətirib çıxaracaqdır. Oxşar ölkələrlə müqayisədə (30-50%) Azərbaycanda bütün hüquqşunas və hakimlərin yalnız 11%-i, prokurorların isə cəmi 5%-i qadınlardır.	DİM 16.3

### 5.3 Uşaq nikahı, erkən və məcburi nikah və qadın cinsi orqanının zədələnməsi (sünnəti) kimi bütün zərərli təcrübələri aradan qaldırmaq

UNİSEF-in təklifi ilə Azərbaycan qanunvericiliyində 2011-ci ildən etibarən qadın üçün nikah yaşı 17-dən 18-ə qaldırıldı. Bu, həmçinin BMT-nin 1989-cu il tarixli Uşaq Hüquqları

<sup>16</sup> <https://www.osce.org/az/baku/110045?download=true>

<sup>17</sup> Gender equality and access to justice in Azerbaijan after 100 years. Governance notes, World Bank Group, issue 3, 2017 <http://documents.worldbank.org/curated/en/485761512652993362/Gender-equality-and-access-to-justice-in-Azerbaijan-after-100-years>

Konvensiyasına da uyğundur. Hazırda Azərbaycan Respublikasında qanunvericiliyə əsasən erkən nikah 18 yaşından kiçik oğlan və qızların (məcburi) ailə qurması və birgə yaşamasıdır. Ölkəmizdə qadın sünnəti kimi təcrübəyə rast gəlinməsə də erkən nigah, qız qaçırılması və ya məcburi nigah halları yayğındır. Bu problemin həlli üçün Azərbaycan Respublikası Ailə, Qadın və Uşaq Problemləri üzrə Dövlət Komitəsi bir sıra beynəlxalq təşkilatlarla, xüsusilə də UNİCEF və UNFPA ilə fəal əməkdaşlıq edir. Azərbaycan Respublikasının Dövlət Statistika Komitəsi, UNFPA-nın Azərbaycandakı nümayəndəliyi və Azərbaycan Respublikası Ailə, Qadın və Uşaq problemləri üzrə Dövlət Komitəsinin maddi və texniki dəstəyi ilə 2010-cu ilin 11-29 –da ölkənin regionlarının şəhər və kənd yerlərində “Qızların erkən nikaha daxil olması və rəsmi və rəsmi nikahdan kənar doğum hallarının öyrənilməsinə dair” statistik müayinə aparılmışdır. Müayinənin nəticələrinə əsasən 18 yaşadək erkən nikaha daxil olan qadınların 38,9 %-i şəhər, 61,1%-i isə kənd yerlərində qeydə alınmışdır.

Azərbaycan Respublikasının “Polis Haqqında” qanununda yeniyetmələrin hüquq və maraqlarının müdafiəsi ilə bağlı maddələr mövcuddur. Eyni zamanda Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsinin “Qadını nikaha daxil olmağa məcbur etmə” adlı 176-1-ci maddəsində qeyd olunur ki, qadını nikaha daxil olmağa məcbur etmə iki min manatdan üç min manatadək miqdarda cərimə və ya iki ilədək müddətə azadlıqdan məhrum etmə ilə cəzalandırılır. Həmçinin “Eyni əməllər nikah yaşına çatmayan şəxs barəsində törədildikdə üç min manatdan dörd min manatadək miqdarda cərimə və ya dörd ilədək müddətə azadlıqdan məhrum etmə ilə cəzalandırılır.”<sup>18</sup>.

### Cədvəl 3. Azərbaycanın DİM 5.3 hədəfinə dair hesabatlar, qiymətləndirmələr, siyasət sənədləri və ya tədqiqat işlərinin təhlili

Kategoriya	Adı	İli	Təhlil
UNFPA icmal sənədi.	Azərbaycanda erkən nigah <sup>19</sup>	2014	UNFPA-nin erkən nigahla bağlı icmal hesabatında qeyd olunur ki, 2003-cü ildən bəri Azərbaycanda erkən nigahların sayı artmağa başlayıb, çünki nigah qeydiyyatından daha çox cütlük keçir ki, bu statistik rəqəmlərə təsir edir. Belə ki, 2003-cü ildə rəsmi nigaha girənlərin 4.6%-i, 2005-ci ildə 5.6%-i, 2009-cu ildə isə 6.9%-i 18 yaş tam olmayan qızlar olmuşdur. Bu hala xüsusən cənub zonalarda (Cəlilabad, Lerik və Masallı) rast gəlinir və qızlar 12-16 yaşlarında nigaha girirlər. Araşdırmada həm də o vurğulanır ki, erkən nigahın fəsadları barədə cəmiyyət kifayət qədər məlumatlı deyil, halbuki erkən nigah həm təhsilə əlçatanlıq, həm də tibbi baxımdan bir çox ciddi neqativ nəticələr gətirib çıxara bilər.
UNFPA icmal sənədi	Şərqi Avropa və Mərkəzi Asiyada uşaq evliliyi: regional icmal <sup>20</sup>	2014	Bu icmal sənədi Azərbaycan da daxil olmaqla, Şərqi Avropa və Mərkəzi Asiya regionunun hər bir ölkəsində 18 yaşdan aşağı qadın və qızlarla kiçik miqyaslı müsahibələr əsasında hazırlanmışdır. Müsahibə nəticələrinə əsasən Azərbaycanda respondentlərin əksəriyyəti evlilik və uşaq böyütmənin qadının alın yazısı və əsas həyatı nailiyyət olduğunu qeyd etmişlər. Eyni zamanda digər region

<sup>18</sup> <https://president.az/articles/4256/print>

<sup>19</sup> <https://www.girlsnotbrides.org/wp-content/uploads/2015/08/UNFPA-Child-Marriage-in-Azerbaijan-2014.pdf>

<sup>20</sup> <https://eeca.unfpa.org/sites/default/files/pub-pdf/Child%20Marriage%20ECA%20Regional%20Overview.pdf>

Kateqoriya	Adı	İli	Təhlil
			ölkələrindən fərqli olaraq Azərbaycanda erkən nigahların tək-cə kasıb ailələr daxilində deyil, həm də zəngin ailələrdə baş verdiyi üzə çıxmışdır. Ölkəmizdə məcburi nigahın cinayət əməli hesab olunması üzrə qanunvericilik mövcud olsa da, uşaq nigahına dair belə bir müddəa yoxdur.
Metodiki vəsait.	Azərbaycan cəmiyyətində erkən nigah problemi. <sup>21</sup>	2015	Vəsaitdə erkən nigahın fəsadları, xüsusilə də təhsilsizlik və yaxud yarımçıq təhsil alma ilə əlaqədar sonrakı fəsadlar təhlil olunur. Eləcə də erkən nigahların statistikasına ilə bağlı qeyd olunur ki, ölkədə 1960-cı il ilə müqayisədə 2008-ci ildə 18 yaşına çatmayanların nigaha daxil olma halları 3 dəfəyədək artmışdır. Eləcə də son illərdə 15-19 yaşlı qızların dünyaya gətirdikləri uşaqlar arasında ölüm hallarının 50% artması da burada qeyd olunmuşdur.

#### **5.4 Dövlət xidmətlərinin təmin edilməsi, infrastruktur və sosial müdafiə ilə bağlı siyasətlər vasitəsilə, eləcə də milli kontekstə uyğun olaraq, ev təsərrüfatında və ailədə öhdəliklərin ortaqlığının təşviqi vasitəsilə ödənişsiz qayğı və məişət işini qiymətləndirmək və önəmini təsdiq etmək**

MCKinsey Qlobal İnstitutunun araşdırmasına<sup>22</sup> əsasən dünyada ödənişsiz işlərin 75%-i qadınlar tərəfindən görülür və buna uşaqlara qayğı, yaşlı baxımı, yemək bişirmə və təmizlik kimi işlər də daxildir. Azərbaycanda iqtisadi qeyri-fəal qadınların təxminən 44%-i ödənişsiz ev və qayğı işlərini həyata keçirirlər. Eyni zamanda bu işləri həyata keçirən iqtisadi qeyri-fəal əhalinin təxminən 97%-ni qadınlar təşkil edir. Həftənin bütün günləri üzrə Azərbaycanda qadınlar ödənişsiz işlərə gündəlik 6 saat, kişilər isə cəmi 2 saat sərf edirlər. Bu baxımdan ölkədə kişilərin gəlir gətirən işə və təhsilə sərf etdikləri vaxt qadınlarınkindən 3 dəfə çoxdur (Dövlət Statistika Komitəsi, 2018). Bu göstəricilər nəticə etibarilə cəmiyyətdə bir çox gender bərabərsizliklərinin (yüksək gəlirli vəzifələrdə aşağı təmsil olunma, orta və yüksək təhsilə çıxışda fərqlər və s.) səbəbini anlamağa kömək edir.

Beynəlxalq Əmək Təşkilatının (İLO) qayğı işi üzrə 2018-ci il hesabatında qeyd olunur ki, qayğı iqtisadiyyatına (təhsil, səhiyyə və sosial iş sahələrində qayğı) qoyulan investisiyanı ikiqat artırmaqla 2030-cu ilə kimi dünyada ümumilikdə bu sahədə 475 milyon iş yeri yaratmaq olar ki, bu da 2015-ci illə müqayisədə 269 milyon yeni iş yerinin açılması deməkdir<sup>23</sup>. Yəni əgər hər bir ölkə qayğı xidmətlərinə çəkilən dövlət xərclərini artırmış olsa, həm qayğı xidmətləri sahəsində vəziyyət daha da yaxşılaşar, həm yeni iş yerləri açılar, həm də gender bərabərliyi sahəsində irəliləyiş əldə etmək mümkün olar.

İLO-nun digər bir hesabatına<sup>24</sup> görə dünyanın hər yerində qadınlar ödənişsiz ev işləri ilə ödənişli iş arasında bir balans qurmaq istəsələr də, bu, çox vaxt ailədə qayğı işinin qadın və kişi arasında

<sup>21</sup> <http://salyan.cls.az/front/files/libraries/2467/documents/949275464.docx>

<sup>22</sup> <https://gsdrc.org/document-library/the-power-of-parity-how-advancing-womens-equality-can-add-12-trillion-to-global-growth/>

<sup>23</sup> [https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---dgreports/---dcomm/---publ/documents/publication/wcms\\_633135.pdf](https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---dgreports/---dcomm/---publ/documents/publication/wcms_633135.pdf)

<sup>24</sup> Towards a better future for women and work: Voices of women and men. Gallup and İLO, 2017. Accessed on June 24, 2019 from [https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---dgreports/---dcomm/---publ/documents/publication/wcms\\_546256.pdf](https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---dgreports/---dcomm/---publ/documents/publication/wcms_546256.pdf)

qeyri-bərabər bölgüsü, uşaqlar üçün əlçatan qayğı xidmətlərinin olmaması səbəbindən mümkün olmur.

Azərbaycan Respublikası İLO-nun “Kişi və qadın işçiləri üçün bərabər münasibət və bərabər imkanlar: ailə vəzifələri olan işçilər” haqqında 156 nömrəli və “Analığın mühafizəsi” haqqında 1952-ci Konvensiyasına yenidən baxılması haqqında 183 nömrəli Konvensiyalarına qoşulmuşdur.

#### **Cədvəl 4. Azərbaycanın DİM 5.4 hədəfinə dair hesabatlar, qiymətləndirmələr, siyasət sənədləri və ya tədqiqat işlərinin təhlili**

<b>Kategoriya</b>			<b>Təhlil</b>
Şərqi Avropa və Mərkəzi Asiya üzrə Araşdırma.	Kişilərin ödənişsiz qayğı işinə cəlb edilməsi. <sup>25</sup>	2018	Bu araşdırma UNFPA and Promundo tərəfindən aparılmış və Azərbaycan da daxil olmaqla bir sıra ölkələrdə gender bərabərsizliyinə gətirib çıxaran amillərdən biri olan ödənişsiz qayğı iqtisadiyyatı üzrə təhlilləri özündə əks etdirir. Araşdırmanın əsas məqsədi kişilərin və ataların ailədə qeyri-bərabər iş yüklərinin transformasiyasını təşviq etmək və mövcud problemin həllində kişilərin iştirakını (məsələn analıq məzuniyyəti ilə yanaşı həm də kişilərə uşaqlarla məşğul olmaq üçün məzuniyyətin verilməsi) təmin etmək üçün siyasətçilər üçün tövsiyələrin verilməsidir.
Sorğu araşdırması.	Azərbaycanda gender bərabərliyi və gender münasibətləri: mövcud tendensiyalar və imkanlar <sup>26</sup>	2018	Bu araşdırma 2016-cı ildə Azərbaycanda keçirilmiş Beynəlxalq Kişi və Gender Bərabərliyi Sorğusunun (IMAGES) nəticələrini özündə əks etdirir. Sorğu əsasən kişinin ailədə rolu, ailədəki öhdəliklərdə kişi və qadının rolları və məsuliyyətləri, qayğı və məişət işində kişilərin və ataların iştirakı mövzuları ətrafında aparılmışdır. Nəticələrə əsasən araşdırmada qeyd olunur ki, Azərbaycanda hələ də gender bərabərliyi mövzularında sərt anlayışlar hökmranlıq etməkdədir, kişilərin çoxu qadın hüquqları və gender bərabərliyi mövzularına skeptik yanaşır, ailədə qayğı və məişət işlərinin əksər hissəsini yenə də qadınlar yerinə yetirirlər, ailədaxili qərar qəbul etmə prosesində kişilər hələ də dominantlıq edirlər.
Hesabat	Qadınlar üçün və əmək fəaliyyətində daha yaxşı gələcəyə doğru: qadın və kişilərin səsi <sup>27</sup>	2017	Bu hesabat Gallup və Beynəlxalq Əmək Təşkilatının birgə hazırladığı hesabat olub, Azərbaycan da daxil olmaqla 142 ölkədə kişi və qadınlar arasında keçirilən sorğu nəticələrinə əsaslanır. Sorğunun əsas məqsədi qadınlar və kişilərin qadınların əmək fəaliyyəti ilə bağlı gender qavrayışlarını araşdırmaq olmuşdur. Azərbaycanla bağlı sorğu nəticələrinə görə respondent kişilərin 31%-i hələ də qadının evdən kənar ödənişli işdə işləməsinin əleyhinədir. Eləcə də onların 22%-i ailəsindəki qadınların həm ev işləri görməsi, həm də ödənişli işdə işləməsinə dəstəkləmişdir.

#### **5.5 Siyasi, iqtisadi və ictimai həyatda qərarların qəbulu prosesinin bütün səviyyələrində qadınların tam və səmərəli iştirakını və bərabər rəhbərlik imkanlarını təmin etmək**

<sup>25</sup> <https://promundoglobal.org/resources/engaging-men-unpaid-care-work-advocacy-brief-eastern-europe-central-asia/>

<sup>26</sup> <https://azerbaijan.unfpa.org/sites/default/files/pub-pdf/gender%20equality-en.pdf>

<sup>27</sup> Towards a better future for women and work: Voices of women and men. Gallup and İLO, 2017. Accessed on June 24, 2019 from [https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---dgreports/---dcomm/---publ/documents/publication/wcms\\_546256.pdf](https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---dgreports/---dcomm/---publ/documents/publication/wcms_546256.pdf)



2000-ci ildə Azərbaycan Respublikasının Prezidenti “Azərbaycanda Milli Gender siyasətinin həyata keçirilməsinə dair” Sərəncam imzalamışdır. Bu sərəncamın icrasını həyata keçirmək üçün dövlət orqanlarında gender üzrə əlaqələndirici şəxslər (focal points) təyin edilmişdir. Eyni zamanda Azərbaycan Hökumətinin sərəncamına əsasən Azərbaycanın bütün regionlarında yerli icra strukturlarında icra başçısının müavinlərindən birinin mütləq qadın olması müəyyən edilmişdir.

“2008-2015-ci illərdə Azərbaycan Respublikasında yoxsulluğun azaldılması və davamlı inkişaf” Dövlət Proqramının 3.3-cü “Məqsədlərin, hədəflərin və göstəricilərin icmalı” hissəsində əsas hədəflərdən biri 2015-ci ilin sonunadək qərarların qəbul edilməsi prosesində qadınların iştirak səviyyəsinin yüksəldilməsini təmin etmək nəzərdə tutulmuşdu. Hədəf əsasən mərkəzi icra strukturlarının rəhbərləri arasında, parlament üzvləri, bələdiyyə üzvləri, hakimlər arasında qadınların iştirak səviyyəsinin artırılmasına yönəlmişdi. Hazırda rəsmi statistikaya görə Azərbaycan parlamentində üzvlərin 16%-ni, komitə sədrlərinin isə 13%-ni qadınlar təşkil edir. Eləcə də məhkəmə hakimlərinin 12%-i qadınlar olsa da, onların sayı 2015-ci ildə 62-dən 2017-ci ildə 57-ə düşmüşdür. Ölkədə rəhbər vəzifədə çalışan qadınların (vitse-prezident, ombudsman, komitə sədrləri, nazir müavinləri, icra başçısı və müavinləri) ümumi sayı 90-dır (Dövlət Statistika Komitəsi, 2017).

Eləcə də ilk bələdiyyə seçkisi nəticələri ilə müqayisədə son bələdiyyə seçkilərində bələdiyyə üzvləri arasında qadınların xüsusi çəkisi 9 dəfəyədək artaraq 35% təşkil etmişdir<sup>28</sup>.

Ölkədə fərdi sahibkarlıq formasında fəaliyyət göstərən fiziki şəxslərin 19.9%-ni qadınlar təşkil edir və onların da 37.5%-i Bakıda cəmlənmişdir. Sahibkar qadınlar əsasən kənd təsərrüfatı, ticarət, tikiş, yeyinti və digər xidmət sahələrində çalışırlar<sup>29</sup>.

#### **Cədvəl 5. Azərbaycanın DİM 5.5 hədəfinə dair hesabatlar, qiymətləndirmələr, siyasət sənədləri və ya tədqiqat işlərinin təhlili**

Kategoriya	Adı	İli	Təhlil	Digər gender-həssas DİM-lə əlaqə
Tədqiqat işi.	Azərbaycanda qadınların əmək və məşğulluğuna baxış <sup>30</sup>	2010	Bu tədqiqat işi Minilliyin İnkişaf Məqsədləri 3 üzrə Həyat üçün Qərarlar Layihəsinin (Decisions for Life) bir hissəsi kimi Amsterdam Universiteti tərəfindən həyata keçirilmişdir. Tədqiqat Azərbaycanın əmək bazarında qadınların ümumi vəziyyətini təhlil edir və hələ də qadınların əsasən (72%-i) elementar peşə qruplarında (kənd təsərrüfatı, topdan və pərakəndə satış və s.) təmsil olunduğunu və yüksək rəhbər və idarəetmə peşə qruplarında isə cəmi 6.3% (2008-ci il üzrə) olduğunu qeyd edir.	DİM 4.4 DİM 8

<sup>28</sup> <https://www.stat.gov.az/news/index.php?id=3781>

<sup>29</sup> <https://www.economy.gov.az/images/pdf/qadin-sahibkarligi.pdf>

<sup>30</sup> M. Van Klaveren, K.Tijdens, M.Hughie-Üilliams, N.Ramos Martin An overview of women's work and employment in Azerbaijan, University of Amsterdam 2010 <https://dare.uva.nl/search?identifier=3c67c6cf-9bc4-41ea-8f01-b69dc58f1f63>



Kateqoriya	Adı	İli	Təhlil	Digər gender-həssas DİM-lə əlaqə
Analitik hesabat.	Dövlət qulluğunda gender <sup>31</sup>	2010	Bu hesabat keçmiş Dövlət Qulluğu Məsələləri üzrə Komissiyanın, Birləşmiş Millətlər Təşkilatının İnkişaf Proqramının və Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Əhali Fondu tərəfindən birgə həyata keçirilən “Dövlət qulluğunun hər sahəsində genderə həssas yanaşmanın tətbiq edilməsi” layihəsi çərçivəsində hazırlanmışdır. Hesabatda dövlət qulluğu sahəsində qanunvericilik, prosedurlar, qaydalar və mexanizmlərin gender təhlili aparılmış və bu sahələrdə genderə həssas yanaşmanın tətbiqi (gender mainstreaming) üçün 10 əsas mərhələnin təsviri verilərək müvafiq tövsiyələr irəli sürülmüşdür. Bundan əlavə, hesabatda dövlət qulluğu vəzifə iyerarxiyasında qadınların tutduğu yerlə bağlı statistik məlumatlar təhlil edilmişdir (qadınların əksəriyyəti iyerarxiyanın ən aşağı pilləsində - yardımçı vəzifələrdə cəmləşmiş, ən yuxarı vəzifələrdə isə onlar 1.8% təşkil edirlər).	DİM 8 DİM 16.7.1
Təhlil sənədi	Qadınların sosial-iqtisadi sahədə səlahiyyətləndirilməsi üzrə mövcud durum-baza təhlil <sup>32</sup>	2017	Bu təhlil sənədi Avropa İttifaqı və Birləşmiş Millətlər Təşkilatı İnkişaf Proqramının yardımı ilə Demokratiya Monitoru İctimai Birliyi tərəfindən hazırlanmışdır. Təhlil sorğu nəticələrini əks etdirir. Sorğuya ölkənin 10 rayonunu (Bakı, Sumqayıt, Gəncə, Mingəçevir, Bərdə, Şəki, Lənkəran, Cəlilabad, Biləsuvar, Masallı) təmsil edən 50 qadın cəlb edilmişdir. Respondentlərin 44%-i Bakı şəhərini, yerdə qalanı regionları təmsil edib. Sorğunun məqsədi qadınların sosial-iqtisadi səlahiyyətləndirilməsi səviyyəsini qiymətləndirmək olub. Sorğuda jurnalistlər, sahibkarlar, ictimai fəallar, müəllimlər, tələbələr, QHT nümayəndələri iştirak ediblər. Tədqiqatın hazırlanması zamanı ölkənin 10 rayonu təmsil edən 50 qadın arasında aparılmış sorğunun nəticələrinin göstərir ki, qadınlar bank	DİM 1.4 DİM 2.3

<sup>31</sup>[http://www.az.undp.org/content/dam/azerbaijan/docs/Governance/AZ\\_Gender\\_in\\_Civil\\_Service\\_Analysis\\_20101209.docx](http://www.az.undp.org/content/dam/azerbaijan/docs/Governance/AZ_Gender_in_Civil_Service_Analysis_20101209.docx)

<sup>32</sup>[http://www.democracymonitor.org.az/wp-content/uploads/2018/03/Baza-T%C9%99hlili\\_Az%C9%99rbaycanda-Qad%C4%B1nlar%C4%B1n-Sosial-%C4%B0qtisadi-Durumu.pdf](http://www.democracymonitor.org.az/wp-content/uploads/2018/03/Baza-T%C9%99hlili_Az%C9%99rbaycanda-Qad%C4%B1nlar%C4%B1n-Sosial-%C4%B0qtisadi-Durumu.pdf)

Kateqoriya	Adı	İli	Təhlil	Digər gender-həssas DİM-lə əlaqə
			xidmətləri qismində daha çox bankomatlardan istifadə edirlər (68%) və ən yaxşı halda bank və ya filialına gedərək pul köçürmələri (64%) aparırlar. Onların 38%-i internet imkanlarından istifadə edərək internet bankçılıq xidmətlərindən istifadə edirlər. Məlumatların analizi göstərir ki, qadın-respondentlərin yalnız 28%-i son dövrlər kredit resurslarına müraciət ediblər. Kredit götürənlərin yalnız 43%-i bu kreditləri öz biznesləri və ya istehlakları üçün istifadə ediblər. Yerdə qalanlar ailə üzvləri, yaxın qohumları və ya tanışlarına dəstək üçün bu addımı atıblar.	

### **5.6 Əhali və İnkişaf üzrə Beynəlxalq Konfransın Fəaliyyət Proqramı, Pekin Fəaliyyət Platforması və fəaliyyətlərin icrasının nəzərdən keçirilməsi ilə bağlı digər konfransların yekun sənədlərində razılaşdırıldığı kimi, hamı üçün cinsi və reproduktiv sağlamlıq xidmətlərinə çıxışı və reproduktiv hüquqları təmin etmək**

Dünyada cinsi və reproduktiv sağlamlıq və hüquqlara dair ayrıca müzakirə ilk dəfə 1994-cü ildə BMT-nin Qahirədə keçirilən Əhali və İnkişaf üzrə Beynəlxalq Konfransında təqdim edilmişdir. Konfransda Azərbaycan da daxil olmaqla 179 ölkənin təsdiqlədiyi 20 illik Fəaliyyət Proqramı qəbul edilmişdir. Bu proqramın icrasına dəstək və sağlamlıq xidmətləri və hüquqlarını təmin etmək məqsədilə Azərbaycanda “Əhalinin reproduktiv sağlamlığının qorunması üzrə Milli Strategiya (2008-2015)” qəbul edilmiş, ana sağlamlığı və ailə planlaşdırılması üzrə klinik protokollar hazırlanmışdır.

1995-ci ildə 25 hökumət və 70 QHT nümayəndəsi ilə birgə yüksək səviyyədə təmsil olunan Azərbaycan da daxil olmaqla dünyanın 189 ölkəsinin iştirakı ilə keçirilmiş IV Ümumdünya Qadın Konfransında Pekin Bəyyannaməsi və Fəaliyyət Platforması qəbul edilmişdir. Hər iki sənəd Azərbaycan tərəfindən qəbul olunub. Hər 5 ildən bir BMT-nin Baş Assambleyasının xüsusi sessiyasında Pekin Platformasının həyata keçirilməsi nəzərdən keçirilir. Azərbaycan hökuməti ölkədə Pekin Platformasının həyata keçirilməsinə dair BMT-nin Baş Assambleyasına hesabatlar təqdim edir. Pekin Fəaliyyət Platforması əsasında Azərbaycan Respublikasının Nazirlər Kabineti 2000-ci ildə Qadın Problemləri üzrə Milli Fəaliyyət Planını təsdiq etmişdir.

Ölkəmizdə cinsi və reproduktiv sağlamlıq üzrə Dövlət Statistika Komitəsinin məlumatlarına əsasən 15-19 yaşlı yeniyetmələrin doğum əmsalı (hər 1000 qadına düşən diri doğulanların sayı) xüsusilə kənd yerlərində yüksək olmuşdur və bu göstərici 2000-2017-ci illərdə əsasən artan istiqamətdə (2000-ci ildə 37,9, 2017-ci ildə 62,6) getmişdir.

**Cədvəl 6. Azərbaycanın DİM 5.6 hədəfinə dair hesabatlar, qiymətləndirmələr, siyasət sənədləri və ya tədqiqat işlərinin təhlili**

Kateqoriya	Adı	İli	Təhlil	Digər gender-həssas əlaqə DİM-lə
Qiymətləndirmə hesabatı.	Azərbaycan Respublikasında cinsi və reproduktiv sağlamlıq və hüquqlar (CRSH) üzrə saziş qurumlarının tövsiyələrinin icra vəziyyətinin qiymətləndirilməsi <sup>33</sup>	2015	BMT-nin Əhali Fondu və Azərbaycan Respublikasının İnsan Hüquqları üzrə Müvəkkili tərəfindən hazırlanan bu hesabat Azərbaycanda CRSH üzrə saziş qurumlarının tövsiyələrinin icra vəziyyətinin təhlilinə həsr olunmuş ilk qiymətləndirmənin nəticələrini özündə əks etdirir. Qiymətləndirmədə reproduktiv sağlamlıq üzrə xidmətlər və məlumat, abortlar, ana sağlamlığı, qadınlara qarşı zorakılıq, cinsi və reproduktiv sağlamlıq üzrə təhsil və İİV/QİÇS məsələlərinə toxulunur. Qiymətləndirmədə qeyd olunur ki, son illərdə ana ölümü halları nisbətən aşağı düşsə də, əsasən kənd yerlərində yaşayan qadınlar üçün reproduktiv sağlamlıq xidmətləri də daxil olmaqla səhiyyə xidmətlərinin əlçatanlığı aşağı səviyyədədi. Eyni zamanda dövlət qadına qarşı zorakılıq üzrə bir sıra qanun və proqramlar qəbul etsə də onlar tam icra olunmamışdır. Cinsi və reproduktiv sağlamlıq və hüquqlar üzrə hərtərəfli və yaşa uyğun təhsil hələ də məktəblərdə tədris proqramına daxil edilməmişdir.	DİM 4.7.1
Hesabat	Qadınlara, uşaqlara və yeniyetmələrin sağlamlığının universal əhatəsi üzrə inkişafın izlənilməsi <sup>34</sup>	2017	UNİCEF və Ümumdünya Səhiyyə Təşkilatı tərəfindən hazırlanan bu hesabatda DİM –ə imza atan 81 ölkə üzrə Gerisayım-2030 çərçivəsində qadın, uşaq və yeniyetmələrin sağlamlıq göstəriciləri üzrə təhlillər aparılmışdır. Hesabatın məqsədi siyasətçilər üçün inkişafı izləmək və onu qiymətləndirərək öhdəliklərin tam yerinə yetirilməsi üçün	

<sup>33</sup> [https://azerbaijan.unfpa.org/sites/default/files/pub-pdf/A4\\_az.pdf](https://azerbaijan.unfpa.org/sites/default/files/pub-pdf/A4_az.pdf)

<sup>34</sup> <http://countdown2030.org/pdf/Countdown-2030-complete-with-profiles.pdf>

Kateqoriya	Adı	İli	Təhlil	Digər gender-həssas əlaqə DİM-lə
			lazım olan addımlar atmağa istiqamətləndirməkdir. Hesabat ölkəmizdə 15-49 yaş arası qadınlar arasında hələ də anemiya hallarının mövcudluğunu (38%, 2016) vurğulayır. Eləcə də 20 yaşdan yuxarı qadınlarda artıq çəki 25% (2016) təşkil etməsi də qeyd olunur. Ümumilikdə ölkədə səhiyyə üzrə dövlət xərclərinin ümumi xərclərin sadəcə 4% olduğu da diqqətə çatdırılır.	
Araşdırma	Paritetin gücü: qadınlara bərabər imkanların verilməsi qlobal inkişafa \$12 trilyon necə gətirə bilər. <sup>35</sup>	2015	MCKinsey Qlobal İnstitutunun araşdırmasına əsasən Azərbaycan doğulanların cins nisbətinin ən yüksək (1.166) olduğu 4 ölkədən biridir. Bu yüksək göstərici adətən oğlan uşaqlarının xeyrinə selektiv abortun nəticəsində baş verir.	

### 5.A Milli qanunvericiliyə uyğun olaraq qadınlara iqtisadi resurslara bərabər çıxış hüquqlarına, habelə əsas xidmətlərə, torpaq və əmlak formaları üzərində mülkiyyət və nəzarətə, maliyyə xidmətləri, miras və təbii ehtiyatlara çıxışlarını təmin etmək

2006-2015-ci illəri əhatə edən Azərbaycan Respublikasının Məşğulluq Strategiyasına kiçik sahibkarlığın inkişafında gender bərabərliyinin təmin edilməsi ilə yanaşı qadın sahibkarlığının inkişaf etdirilməsi tədbirləri də daxil edilmişdir. Eləcə də 2016-cı ildə ölkə prezidenti tərəfindən təsdiq olunmuş Azərbaycan Respublikasında kiçik və orta sahibkarlıq səviyyəsində istehlak mallarının istehsalına dair Strateji Yol Xəritəsində qadın sahibkarlığının inkişaf etdirilməsi əsas hədəflərdən biri kimi müəyyən olunmuşdur.

Dövlət Statistika Komitəsinin 2012-ci ildə keçirilmiş "Kənd təsərrüfatı məhsullarının istehsalı və satışında gender məsələlərinə dair" seçmə statistik müayinənin nəticələrinə əsasən kreditlərdən, kənd təsərrüfatı texnikasından və gübrələrdən istifadə edən fərdi sahibkar, ailə kəndli və ev təsərrüfatlarının cins bölgüsündə qadınların xüsusi çəkisi kişilərlə müqayisədə təxminən 3 dəfəyədək azdır.<sup>36</sup>

Qadınların mirasa çıxışı ilə bağlı qeyd etmək olar ki, ölkə qanunvericiliyində qadınların vərəsəlik hüquqları tanınır və bu baxımdan kişilərlə qadınlar arasında ayrı-seçkiliyə yol verilmir. Lakin cəmiyyətdə mövcud adətlər çox zaman qanunu üstələyir və bu xüsusilə də mirasın ailənin ən

<sup>35</sup><https://gsdrc.org/document-library/the-power-of-parity-how-advancing-womens-equality-can-add-12-trillion-to-global-growth/>

<sup>36</sup><https://www.stat.gov.az/source/gender/>

kiçik oğluna qalması ənənəsi ilə bağlıdır. Bu ənənəyə bir çox qadınlar sadıq qalaraq çox vaxt mirasa iddia irəli sürümlər.

**Cədvəl 7. Azərbaycanın DİM 5.A hədəfinə dair hesabatlar, qiymətləndimələr, siyasət sənədləri və ya tədqiqat işlərinin təhlili**

Kategoriya	Adı	İli	Təhlil	Digər gender-həssas DİM-lə əlaqə
Gender qiymətləndirmə hesabatı.	Azərbaycanda özəl sektorda qadınlar: imkanlar və problemlər <sup>37</sup>	2018	Hesabatın hazırlanması BMT İnkişaf Proqramının dəstəyi ilə həyata keçirilmiş və Azərbaycanda qadınların biznes qurmasına və ya özəl sektorda layiqli iş və karyera imkanlarına mane olan amillərin müəyyən edilməsi və eləcə də qadınların bu sahədə məşğulluğunun artırılması imkanları üzrə tövsiyələri irəli sürmək məqsədi daşıyır. Hesabat üçün məlumatlar Bakı, Xəzər, Quba, Saatlı, Şəki, Lənkəran və Qəbələdə fokus qrup müzakirələr və əsas informant müsahibələri vasitəsilə toplanılmışdır. Nəticələrə əsasən ölkədə qadınların özəl sektorda geniş iştirakına mane olan amillər sırasında ailənin qoyduğu məhdudiyyətlər, ödənişsiz ev işi yükü, müxtəlif gender stereotiplərinin mövcudluğu və iş yerində təqib olunma qorxusu müəyyən edilmişdir. Lakin bütün bu çətinliklərə baxmayaraq qadın sahibkarların sayı 2012-2017-ci illərdə iki dəfə artmış və 143000-ə çatmışdır. 2017-ci ildə Azərbaycan Qadın Sahibkarlar Assosiasiyası yaradılmışdır.	DİM 1.4
Siyasi icmal	Qadınların maliyyə resurslarına və maliyyə xidmətlərinə əlçatanlıq imkanları (maliyyə inkluzivliyi) <sup>38</sup>	2017	Bu siyasi icmal Avropa İttifaqı və Birləşmiş Millətlər Təşkilatı İnkişaf Proqramının yardımı ilə Demokratiya Monitoru İB-nin qadınların səlahiyyətləndirilməsi üzrə ekspert qrupu tərəfindən hazırlanmışdır. Ölkənin 10 rayonunu təmsil edən 50 qadın arasında aparılmış sorğunun nəticələri göstərir ki, şəxsi biznesə mane olan amillər sırasında respondentlər əsasən maliyyə tapmağa çətinlik çəkdiklərini önə çəkiblər. İkinci əsas maneə	DİM 1.4

<sup>37</sup> <http://unazerbaijan.org/en/women-in-the-private-sector-in-azerbaijan-opportunities-and-challenges/>

<sup>38</sup> [http://www.democracymonitor.org.az/wp-content/uploads/2018/03/Policy\\_Brief\\_Qad%C4%B1nlar%C4%B1n-Maliyy%C9%99-Resurslar%C4%B1na-%C6%8F%C3%A7atanlı%C4%9F%C4%B1.pdf](http://www.democracymonitor.org.az/wp-content/uploads/2018/03/Policy_Brief_Qad%C4%B1nlar%C4%B1n-Maliyy%C9%99-Resurslar%C4%B1na-%C6%8F%C3%A7atanlı%C4%9F%C4%B1.pdf)

Kategoriya	Adı	İli	Təhlil	Digər gender-həssas DİM-lə əlaqə
			qadınların biznes fəallığına qarşı neqativ stereotiplərin olmasıdır. Ölkədə kişi sahibkarlar qadınlara nisbətən daha yüksək məbləqli kreditlər ala bilirlər (Sahibkarlığa kömək milli fondu tərəfindən verilənlər də daxil olmaqla). 2014-cü ildə Azərbaycanda bank hesabı olan qadınların payı 25,9% olub ki, bu da dünya üzrə orta göstəricidən aşağıdır (Global Findex).	
İllik hesabat	Azərbaycan Respublikası İqtisadiyyat Nazirliyi Sahibkarlığa Kömək Milli Fondu <sup>39</sup>	2017	Hesabatda deyilir ki, Sahibkarlığın inkişafına verilmiş güzəştli kreditlərin həcmi 2017-ci il üçün ümumilikdə 146 milyon manat təşkil etmiş və onun təxminən 5%-i qadın sahibkarların payına düşmüşdür. Eləcə də verilmiş kreditlərin əsas hissəsi (65%) regionların, bir hissəsi (35%) isə Bakı şəhərinin payına düşmüşdür.	DİM 1.4
Maliyyəyə çıxış sorğusu	Beynəlxalq Valyuta Fondu <sup>40</sup>	2015-2018	Ölkədə əhalinin, o cümlədən qadınların maliyyə xidmətlərinə əlçatanlıq səviyyəsi paytaxtda yüksək olsa da regionlarda, xüsusilə də kənd yerlərində aşağıdır. Əhalinin maliyyə xidmətlərinə əlçatanlıq səviyyəsi bir sıra indikatorlarla ölçülür. Əhalinin hər 100000 nəfərinə düşən bankomatların sayı 2018-ci il üzrə 33.07, kommersiya bank filiallarının sayı isə 2015-ci il üzrə 10.66 təşkil etmişdir. Qonşu Gürcüstanda bu göstəricilər müvafiq olaraq 2017-ci il üzrə 75.93, 33.19-dur.	DİM 1.4

## 5.B Qadınların səlahiyyətləndirilməsini təşviq etmək üçün, köməkçi texnologiyalardan, xüsusilə də informasiya və kommunikasiya texnologiyalarından istifadəni genişləndirmək

Azərbaycan Respublikasının inkişafı naminə informasiya və kommunikasiya texnologiyaları üzrə Milli Strategiyada (2003-2012-ci illər) əsas fəaliyyət istiqamətləri üzrə aparılan işlərdən biri kimi də gender problemlərinin həllində informasiya və kommunikasiya texnologiyalarından istifadə edilməsi qeyd edilmişdir<sup>41</sup>. Eləcə də bu milli strategiyanın həyata keçirilməsini təmin

<sup>39</sup> [http://edf.gov.az/uploads/Statistik\\_melumatlar/İllik\\_hesabatlar/Hes\\_2017.pdf](http://edf.gov.az/uploads/Statistik_melumatlar/İllik_hesabatlar/Hes_2017.pdf)

<sup>40</sup> <http://data.imf.org/?sk=E5DCAB7E-A5CA-4892-A6EA-598B5463A34C&sid=1460043522778>

<sup>41</sup> <http://e-qanun.gov.az/framework/1969>

etmək üçün Azərbaycan Respublikasında rabitə və informasiya texnologiyalarının inkişafı üzrə 2010-2012-ci illər üçün Dövlət Proqramı (Elektron Azərbaycan) da təsdiq edilmişdir. Bu proqramda əhalinin bütün kateqoriyalarının İKT-dən, o cümlədən internetdən istifadəsinin genişləndirilməsi, fiziki və hüquqi şəxslərin İKT-dən istifadəyə aktiv cəlb olunması, kompüterlərin və internetin yayılma səviyyəsinin artması, respublika daxilində "rəqəmsal geriliyin" azaldılması, "E-hökumət" həllərinin tətbiqi, ailə, qadın və uşaq problemləri üzrə vahid informasiya resursunun yaradılması və bu sahədə statistik göstəricilərdə olan çatışmazlıqların aradan qaldırılması kimi məqsədlər öz əksini tapmışdır<sup>42</sup>.

Azərbaycan Respublikasında informasiya cəmiyyətinin inkişafına dair Milli Strategiyanın həyata keçirilməsi üzrə 2016–2020-ci illər üçün Dövlət Proqramı və Azərbaycan Respublikasında telekommunikasiya və informasiya texnologiyalarının inkişafına dair 2016-cı ildə təsdiq olunmuş Strateji Yol Xəritəsi təəssüf ki, gender məsələləri və ya qadınların səlahiyyətləndirilməsi sahəsində İKT-dən istifadə ilə bağlı heç bir strateji hədəf müəyyən etmir. Eləcə də 2012-ci ildə qəbul edilmiş Azərbaycan -2020: Gələcəyə baxış İnkişaf Konsepsiyası sənədi də ayrıca gender bərabərliyi üzrə prioritetlər müəyyənləşdirsə də burada qadınların informasiya və kommunikasiya texnologiyalarından istifadəsini genişləndirməklə bağlı müddəalar yoxdur. Bununla belə milli strategiya, yol xəritəsi və inkişaf konsepsiyasının ölkədə həyata keçirilməsi həm də qadınların İKT sahəsində biliklərinin artmasına və İKT-dən istifadə imkanlarının genişlənməsinə və qadın sahibkarlıq subyektlərinin məhsuldarlığının artmasına dolayı yolla yardımçı ola bilər.

Ümumilikdə ölkəmizdə qadınların İKT-dən istifadəsi ilə bağlı statistikada bir sıra boşluqlar mövcuddur. Xüsusilə də qadınların İKT sahəsindəki işlərdə xüsusi çəkisi ilə bağlı məlumatlar mövcud deyil. Halbuki bu sahələr kifayət qədər gəlirli sahələrdir və bu işlərdə qadınların cəlb olunması onların əmək haqlarının artımına və ümumi iqtisadi vəziyyətlərinin yaxşılaşmasına xidmət etmiş olardı. Hazırda Azərbaycanda İKT peşələrində əsasən kişilərin cəmləşdiyini demək olar. Qadınların bu sahədə rolunu gücləndirmək məqsədilə hazırda ölkədə qadınların İT klubu olaraq tanınan Femmes digitales adlı internet sayt fəaliyyət göstərir.

Ümumilikdə informasiya və kommunikasiya texnologiyalarından istifadənin əsas indikatoru internetdən istifadə hesab olunur. Dövlət Statistika Komitəsinin məlumatına əsasən 2005-2017-ci illər arası dövrdə əhalinin internetdən istifadəsi genişlənərək hər 100 nəfərə 8 istifadəçidən hər 100 nəfərə 79 istifadəçiyə qalxmışdır. Eləcə də bu illər ərzində əhalinin ümumi sayında kompüter istifadəçilərinin payı 15%-dən 71.7%-ə qalxmışdır. Burada diqqətəlayiq məqam ondan ibarətdir ki, bu dövr ərzində qadın kompüter istifadəçilərinin sayı əhəmiyyətli dərəcədə artmışdır (10.2%-dən 71.6%-ə). Lakin bu mənzərə əsas etibarilə şəhər yerlərində rast gəlinir, ölkədə kənd yerlərində ev təsərrüfatlarının kompüterlə təminatı yalnız 23,8% (əhalinin hər 1000 nəfərinə 79.5 kompüter) təşkil edir. Bu səbəbdən kənd yerlərində şəhərə nisbətən internetə qoşulmada mobil telefondan istifadə daha yüksəkdir (xüsusilə də Quba-Xaçmaz iqtisadi rayonunda-44.5% və Lənkəran iqtisadi rayonunda- 40.5%). Kənd yerlərində evdə internetə çıxışın olmamasının əsas səbəbi kimi kompüter avadanlığının baha olması göstərilir (Dövlət Statistika Komitəsi, 2017).

<sup>42</sup> <http://e-qanun.gov.az/framework/19936>

2017-ci ilin rəsmi statistikasına görə ölkədə internetdən istifadə edənlərin gender bölgüsünə gəldikdə, qadınların 76.8%-i, kişilərin isə 81.2%-i internetdən istifadə edir. Bundan əlavə eyni ilin statistik rəqəmlərinə görə qadınların təxminən 70%-i, kişilərin isə 78%-nin mobil telefonu var. Lakin ölkəmizdə internetdən istifadənin qadın sahibkarlar arasında nə qədər geniş yayılması ilə bağlı rəsmi statistika mövcud deyil. Halbuki bu qadınların yeni məlumatlar (məs. hava şəraiti, iqlim dəyişikliyi, bazar/marketing tələbləri, biznesin inkişafı və s.) əldə etməsi və təkmilləşdirilmiş texnologiyalar barədə maariflənməsi, eləcə də öz biznesləri barədə məlumatlar paylaşmaları onların məhsuldarlığını əhəmiyyətli dərəcədə artırmağa bilər.

**Cədvəl 8. Azərbaycanın DİM 5.B hədəfinə dair hesabatlar, qiymətləndirmələr, siyasət sənədləri və ya tədqiqat işlərinin təhlili**

Kateqoriya	Adı	İli	Təhlil	Digər gender-həssas DİM-lə əlaqə
Hesabat	Qadın Sahibkarlar üçün İnformasiya və Kommunikasiya Texnologiyaları Azərbaycan, Qazaxıstan, Qırğızıstan və Özbəkistanda mövcud imkanlar və potensial. Asiya İnkişaf Bankı <sup>43</sup>	2014	Qlobal İnformasiya Texnologiyasının 2013-cü il hesabatına əsasən Azərbaycan 144 ölkə arasında Şəbəkə Hazırlığı İndeksi (Network Readiness Index) üzrə 61-ci yeri tutur. Eləcə də Beynəlxalq Telekommunikasiya Birliyinin 2011-ci il göstəricisinə görə Azərbaycan digər Mərkəzi Asiya ölkələrindən irəlidə gedərək mobil şəbəkə əhatəliliyi 100% təmin olunan ölkələrdəndir. Qadın sahibkarlar arasında keçirilən sorğu nəticələrinə görə Azərbaycanda sahibkar qadınlar mobil telefondan hər gün istifadə etsələr də onlar internet, laptop və yaxud tablet kimi digər İKT alətlərdən az istifadə edirlər. Sorğu keçirilən qadınların yalnız 41%-nin internetə çıxışa imkan verən mobil telefonları var və onların yalnız 16%-i interneti telefonlarında aktivləşdirmişlər. Bu qadınların 6%-i telefon vasitəsilə interneti biznes məqsədləri üçün istifadə edirlər. Həmçinin bu qadın sahibkarların yalnız 55%-nin komputeri var və onların 27%-i biznes məqsədilə ondan istifadə edirlər. Sorğu nəticələri göstərmişdir ki, qadınların bu İKT vasitələrindən biznesdə az istifadə etməsi onların bu sahədə bilik və bacarıqlarının aşağı olması olmuşdur. Onlar əsas	DİM 4.4.1

<sup>43</sup> [http://www.value-chains.org/dyn/bds/docs/904/AsDB\\_icts\\_women\\_entrepreneurs.pdf](http://www.value-chains.org/dyn/bds/docs/904/AsDB_icts_women_entrepreneurs.pdf)



Kateqoriya	Adı	İli	Təhlil	Digər gender-həssas DİM-lə əlaqə
			etibarilə mobil telefonlardan zəng etmək və zəng qəbul etmək üçün istifadə etməyi bacarırlar. Bundan əlavə İKT-də qadınlarla bağlı əsas problemlərdən biri də kənd yerləri ilə şəhər yerləri arasında internetdən istifadə edə bilən qadınların sayında kəskin fərqlərin olmasıdır.	

### 5.C Gender bərabərliyinin təşviq olunması və bütün qadınların və qızların səlahiyyətlərinin bütün səviyyələrdə artırılması üzrə əsaslı siyasətlər və effektiv hüquqi normalar qəbul etmək və onları möhkəmləndirmək.

Azərbaycan Respublikası DIM 5.C hədəfinə nail olmaq üçün yuxarıda da qeyd edildiyi kimi bir çox beynəlxalq konvensiyalara qoşulmuş və onlardan irəli gələn öhdəlikləri yerinə yetirmək üçün bir çox qanunvericilik aktları qəbul etmiş və yaxud mövcud qanunvericiliyə əlavə və düzəlişlər həyata keçirmişdir. Eyni zamanda əsaslı siyasətlər və effektiv hüquqi normalar qəbul edərkən gender həssas yanaşmanın tətbiqi üçün dövlət qurumlarında gender üzrə focal pointlərin təyin olunması təsbit edilmişdir. Bununla belə, Gender məsələləri üzrə məsul şəxslərin səlahiyyət dairəsinin daha dəqiq müəyyən edilməsi, bunun ayırca vəzifə kimi dövlət qurumlarının ştatında təsbit olunmasına ciddi ehtiyac olduğu müxtəlif mənbələrdə qeyd olunur. Çünki, indiki vəziyyətdə Gender məsələləri üzrə məsul şəxslər bu vəzifəni paralel olaraq aparırlar və bu da səmərəlilik baxımından bir çox hallarda nəticə vermir.

Son illərdə qəbul edilən bir çox siyasət sənədlərində artıq gender məsələləri ayrıca hədəf kimi qeyd olunur. Məsələn, Yoxsulluğun azaldılması və Dayanıqlı İnkişaf üzrə Dövlət Proqramında (2008-2015) 9 strateji məqsəddən biri də məhz gender bərabərliyidir.

#### Cədvəl 9. Azərbaycanın DİM 5.C hədəfinə dair hesabatlar, qiymətləndirmələr, siyasət sənədləri və ya tədqiqat işlərinin təhlili

Kateqoriya	Adı	İli	Təhlil	Digər gender-həssas DİM-lə əlaqə
Siyasət sənədi.	Azərbaycan 2020: Gələcəyə Baxış İnkişaf Konsepsiyası <sup>44</sup>	2012	Qeyd olunan konsepsiyanın 7.4 bəndi gender bərabərliyinin təmin olunması və ailənin inkişafı adlanır. Burada qeyd olunur ki, gender sahəsində dövlət siyasətinin əsas istiqamətlərini gender əsaslı zorakılıq hallarının qarşısının alınması üzrə tədbirlərin görülməsi, qadınlar və kişilər üçün əmək bazarında bərabər imkanların yaradılması, qadınların işdə irəli çəkilmək, rəhbər vəzifə tutmaq imkanlarının daha da genişləndirilməsi təşkil edəcəkdir.	DİM 8.5

<sup>44</sup> [https://president.az/files/future\\_az.pdf](https://president.az/files/future_az.pdf)

Kateqoriya	Adı	İli	Təhlil	Digər gender-həssas DİM-lə əlaqə
			Konsepsiyanın əsasında bir sıra siyasət sənədlərinin hazırlanması və qəbul edilməsi nəzərdə tutulmuşdur. Məsələn, Azərbaycan Respublikasının Ailə Strategiyası, Gender bərabərliyi üzrə Milli Fəaliyyət Planı, Uşaq Strategiyası və Məcəlləsinin hazırlanması nəzərdə tutulur	
Qiymətləndirmə hesabatı.	Gender Meynstriminqi: Vətəndaş Cəmiyyətinin Rolu Milli Gender Mexanizminin Monitorinqinin Nəticələri <sup>45</sup>	2010	Bu hesabat Açıq Cəmiyyət İnstitutunun maliyyə yardımı ilə Gender bərabərliyi və Qadın Təşəbbüsləri İctimai Birliyi tərəfindən hazırlanmışdır. Monitorinq məqsədilə Kürdəmir, Salyan, Lənkəran və Xudatda 120 nəfər qadın arasında sorğu keçirilmişdir. Sorğunun nəticələri göstərir ki, bölgədə qadınların əksəriyyəti Ailə, Qadın və Uşaq Məsələləri Dövlət Komitəsinin işindən məlumatsız və ya az məlumatlıdırlar və bu qurumun hansı işlərlə məşğul olduğunu və onlara hansı sahədə dəstək verə biləcəyini bilmirlər. Eyni zamanda dövlət orqanlarında gender həssas yanaşmanın nə cür tətbiq olunduğunu qiymətləndirmək üçün dövlət qurumlarına sorğular göndərilmişdir. Nəticə etibarilə bir çox qurumlarda genderə yanaşmanın əsasən formal aparıldığı müəyyən edilmişdir	DİM 16.7
Siyasət sənədi	Milli iqtisadiyyat və iqtisadiyyatın əsas sektorları üzrə strateji yol xəritələrinin təsdiq edilməsi haqqında" Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Fərmanı <sup>46</sup>	2016	İqtisadiyyat üzrə strateji yol xəritələri 2020-ci ilədək strateji baxış, 2025-ci ilədək uzunmüddətli baxış və 2025-ci ildən sonrakı dövr üçün hədəf baxışları müəyyən edir. Strateji yol xəritələrində bir sıra gender məsələləri, qadınların rolunun bir sıra sahələrdə təşviqi də nəzərə alınmışdır. Xüsusilə də aşağıdakı tədbir və prioritetlər gender bərabərliyi baxımından diqqəti cəlb edir: <ul style="list-style-type: none"> <li>Məktəbəqədər təhsil müəssisələri təşəbbüsləri təşviqi yolu ilə qadınların uşaqlarla bağlı qayğılarının</li> </ul>	DİM 8.5 DİM 4 DİM 1.4 DİM 2.3

<sup>45</sup> [http://www.gewi-az.org/Hesabtarlar\\_neshrler/monitoring\\_gender\\_focal\\_points\\_az.pdf](http://www.gewi-az.org/Hesabtarlar_neshrler/monitoring_gender_focal_points_az.pdf)

<sup>46</sup> <https://static.president.az/pdf/38542.pdf>

Kateqoriya	Adı	İli	Təhlil	Digər gender-həssas DİM-lə əlaqə
			<p>azaldılması, ixtisaslı qadın işçilərin bilik və təcrübəsində fasiləsizliyin qorunması və beləliklə məşğulluqda gender bərabərliyinin qorunması;</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>• Hamilə qadınların və süd verən anaların sağlam qidalanmasını təmin etmək üçün xüsusi pilot layihələr (məsələn, məktəblilər üçün təzə süd, hamilə qadın və süd verən analar üçün fərəş meyvə-tərəvəz və s.);</li> <li>• Aqrar kooperativlərin kiçik kənd təsərrüfatı istehsalçılarının və xüsusi sosial qrup olan gənclər və qadınların fəaliyyətinə dəstək;</li> <li>• Kənd yerlərində qadınların peşə hazırlığı gücləndiriləcək və onların məşğulluğunun artırılması ilə bağlı xüsusi proqramın hazırlanması;</li> <li>• Qadınların kənd turizminə xidmət edən ənənəvi sahələrdə (xalçaçılıq, suvenirlərin hazırlanması və s.) məşğulluğunun təşviqi;</li> <li>• Qadın sahibkarlar üçün kreditləşmə, vergiqoyma və digər güzəştləri nəzərdə tutan stimullaşdırıcı mexanizmlərin işlənib hazırlanması;</li> <li>• Qadın sahibkarlığına informasiya dəstəyinin inkişaf etdirilməsi;</li> <li>• Qadın biznes inkubatorlarının yaradılması;</li> <li>• Qadın sahibkarların assosiasiyalarının və peşə təşkilatlarının yaradılması.</li> </ul>	
Qafqaz Analitik Xülasə (Caucasus Analytical Digest) No 21	Cənubi Qafqazda gender siyasəti. Azərbaycanda Qadınlara yönəlik siyasi yanaşmalar:	2010	Bu xülasədə Azərbaycanla bağlı hissədə gender həssas yanaşmanın tətbiqi ilə bağlı ölkə qanunvericiliyi təhlil edilmiş, xüsusilə də qadınlarla bağlı pozitiv diskriminasiya və yaxud	

Kategoriya	Adı	İli	Təhlil	Digər gender-həssas DİM-lə əlaqə
	Bərabərlik gündəliyə daxildirmi? <sup>47</sup>		onlarla bağlı proteksionist siyasətin müsbət və mənfi tərəfləri qeyd olunmuşdur. Xülasədə qeyd olunur ki, ölkədə Əmək Məcəlləsi hamilə və südverən anaların hüquqlarının qorunması ilə bağlı bir sıra müddəalar təsbit etməklə yanaşı, həm də qadınların ağır və zərərli işlərdə işləməsini qadağan edir ki, bu da onların ölkədə ən gəlirli sahə olan neft və qaz hasilatı sahəsində bəzi işlərə çıxışını əngəlləyir.	
Strategiya sənədi	2019-2030-cu illər üçün Azərbaycan Respublikasının Məşğulluq Strategiyası <sup>48</sup>	2018	Strategiyada əsas hədəflərdən biri də qadınlar arasında işsizliyin 2030-cu ilə kimi minimum səviyyəyə çatdırılmasıdır. 2017-ci ilin statistikasına görə 15-24 yaşlı qadınlar arasında işsizlik səviyyəsi təxminən 15%-dir ki, bu da ölkə üzrə orta göstəricidən təxminən 3 dəfə çoxdur. Eyni zamanda strategiyada qadınlar üçün bərabər və inkluziv məşğulluq imkanlarının yaradılması da nəzərdə tutulur.	

## **Gender-həssas DİM 5 üzrə məlumat bazasında mövcud boşluqlar**

Gender bərabərliyinə həsr olunmuş DİM 5-in hər bir hədəfinin mövzusu üzrə ölkədə 2008-ci ildən bəri bir sıra beynəlxalq və yerli təşkilatlar, dövlət qurumları, müstəqil ekspertlər, QHT-lər tərəfindən bir çox hesabatlar, icmal sənədləri, qiymətləndirmələr hazırlanmış, sorğular keçirilmişdir. Eləcə də bu hədəflərə çatmaq üçün ölkə qanunvericiliyində bir sıra ciddi dəyişikliklər edilmiş, təsdiq olunan dövlət proqramları, milli strategiya sənədləri və yol xəritələrinin bir çoxunda gender-həssas yanaşma tətbiq edilmişdir. Lakin bununla belə hələ də bəzi gender mövzuları üzrə məlumat bazası tam formalaşmamışdır. Xüsusilə də bunlara aşağıdakı sahələr daxildir:

- İKT və qadın sahibkarlar (bu sahədə demək olar ki, məlumat bazası yoxdur, sadəcə 1 regional hesabatın daxilində Azərbaycandakı vəziyyətlə bağlı təhlillər mövcuddur);
- Qadınların cinsi və reproduktiv hüquqları və bu sahədə mövcud sağlamlıq xidmətləri;
- Ödənişsiz qayğı işi və onun gender bərabərliyinə təsirləri (qayğı iqtisadiyyatı);
- Azərbaycanda erkən nigah problemi və onun nəticələri

<sup>47</sup> <http://www.laender-analysen.de/cad/pdf/CaucasusAnalyticalDigest21.pdf>

<sup>48</sup> <https://muhasibat.az/mesgulluq-strategiyasi-tesdiq-edilib/>

Eyni zamanda yuxarıdakı cədvəllərdə əksini tapmış məlumatlardan da göründüyü kimi Azərbaycanda bütövlükdə DİM 5 sahəsində ən önəmli problemlər aşağıdakı sahələrdədir:

- Qız uşaqlarının selektiv abort edilməsi nəticəsində doğuş üzrə təbii cins balansının pozulması (ölkəmiz bu problem üzrə dünyada 4 ölkədən biridir);
- Kənd yerlərində yaşayan qadınlar üçün reproduktiv sağlamlıq xidmətləri də daxil olmaqla səhiyyə xidmətlərinin əlçatanlığının aşağı olması;
- 15-49 yaş arası qadınlar arasında hələ də anemiya hallarının mövcudluğu;
- Erkən nigahın (əsasən də dini nigah) nəticəsi olaraq yeniyetmə qızların uşaq dünyaya gətirmə halları və bunun onların sağlamlığına mənfi təsirləri;
- Cinsi və reproduktiv sağlamlıq və hüquqlar üzrə hərtərəfli və yaşa uyğun təhsilin məktəblərdə tədris proqramına daxil edilməməsi;
- Gender bərabərliyi ilə bağlı qanunvericilik olsa da, onlara nə dərəcədə əməl olunması üzrə nəzarət mexanizmlərinin olmaması (məsələn, seksual qısnama üzrə qanunvericilikdə müddəalar olsa da, belə halların baş verməsi ilə bağlı heç bir məlumat yoxdur);
- Bir sıra hallarda qanunvericilikdə mövcud pozitiv diskriminasiyanın qadınların əleyhinə ola biləcəyi ehtimalı (məs. ağır işlərdə qadınların işləməsinin qadağan olması onların gəlirli olan bir sıra emal sahələrində işləyə bilməsinə mane ola bilər);
- Qadınlara qarşı zorakılıq üzrə ayrıca bir qanunvericilik aktının və ona uyğun konkret cəza mexanizminin olmaması;
- Məişət Zorakılığının qarşısının alınması üzrə qanundan irəli gələrək himayəedici (protektiv) sərəncamların verilməsində çətinliklər olması və sistemin asanlaşdırılmasına ehtiyacın olması;
- Məhkəmə-hüquq sistemində qadınların məşğulluğunun artırılmasına ehtiyac;
- Qadın sahibkarların azlığı və onların kreditlərə zəif çıxışlarının olması;
- Qadınların əsasən elementar peşə qruplarında cəmləşməsi və qərar qəbul edici vəzifələrdə çox aşağı təmsilçiliyi;
- Kişilərin çoxunun və hətta qadınların da bir hissəsinin qadın hüquqları və gender bərabərliyi mövzularına skeptik yanaşması;
- Qadınların İKT sahəsində iştirakı üzrə ətraflı statistikanın olmaması;
- Qadınların ödənişli və ödənişsiz əmək fəaliyyəti ilə bağlı gender stereotiplərin mövcudluğu.

## **Əlavə 1: digər gender-həssas DİM-lər üzrə məlumat bazasının təhlili**

### **DİM 1. Hər yerdə voxsulluğun bütün formalarına son qoymaq**

*DİM 1.3 Hamı üçün milli səviyyədə məqsədə uyğun sosial müdafiə sistemlərini və tədbirlərini, o cümlədən sosial təminatın minimum səviyyələrini təmin etmək və 2030-cu ilədək yoxsul və digər həssas əhalinin böyük hissəsini əhatə etmək*

- **Araşdırma. Azərbaycanda ana və uşaqların sosial müdafiəsi: sistemin imkanları və miqyası**<sup>49</sup>.

Bakı Tədqiqat İnstitutu tərəfindən aparılmış bu araşdırma Azərbaycanda uşaq və anaların sosial müdafiəsi sahəsində mövcud vəziyyəti, boşluqları təhlil edir. Anaların sosial müdafiəsi əsasən 3 kateqoriya üzrədir: 1. İşləyən hamilə qadınlara ödənişli məzuniyyət; 2. Uşaq doğulduqdan sonra uşağa baxmaq üçün ödənişli məzuniyyət; və 3. Uşağın 3 yaşına kimi sosial müavinət.

Beynəlxalq Əmək Təşkilatının son hesabatına əsasən Azərbaycanda hamiləliyə və doğuşa görə məzuniyyətlə əhatə olunan qadınlar uşaq qadınların cəmi 14%-ni təşkil edir. Bu göstərici region ölkələrində, məsələn Rusiyada 69%, Qazaxıstanda 45%, Gürcüstanda 24%, Avropa ölkələrində isə 95-100%-dir. Ölkəmizdə sözügedən anaların məzuniyyətlə əhatə olunma əmsalının dünya və region ölkələri ilə müqayisədə kifayət qədər aşağı olmasının səbəbi əmək qabiliyyətli yaşında qadınların xeyli hissəsinin qeyri-iqtisadi fəal əhali qrupunda yer alması və əksər qadınların əmək müqaviləsi olmadan qeyri-qanuni çalışmasıdır.

- **Asiya İnkişaf Bankı hesabatı, 2012. Azərbaycan Respublikası: Sosial müdafiə indeksinin yenilənməsi və təkmilləşdirilməsi**<sup>50</sup>.

Bu hesabatda ölkədə əhalinin müxtəlif kateqoriyalarının, eləcə də qadınların pensiya, uşağa qayğı və hamiləlik, işsizlik üzrə sosial təminatları məsələlərinə toxunulmuşdur. Burada qeyd olunur ki, ölkədə Sosial Müdafiə İndeksi qadınlar üçün 0.068, kişilər üçün isə 0.118 təşkil edir və bu da o deməkdir ki, kişilər qadınlardan daha çox sosial müavinət alır. Eləcə də hesabatda qeyd olunur ki, ölkədə yaygın olan qeyri-rəsmi məşğulluqda qadınlar daha çox təmsil olunurlar (2009-cu ildə işləyən qadınların 61.9%-i qeyri-rəsmi məşğulluq sahəsində olmuşdur və 2005-2009-cu illər ərzində bu göstərici təxminən 2 dəfə artmışdır). Yaşa görə pensiya alanlar arasında isə qadınlar çoxluq təşkil edir (təxminən 60%).

#### **DİM 4: Hər kəs üçün inklüziv və keyfiyyətli təhsili təmin etmək və ömür boyu təhsili təşviq etmək**

- **Araşdırma. Azərbaycanda qadınlar, kişilər və təhsil**<sup>51</sup>. 2012.

<sup>49</sup> <https://bakuresearchinstitute.org/the-social-protection-of-mothers-and-children-in-azerbaijan-the-systems-capability-and-scope/>

<sup>50</sup> <https://www.adb.org/sites/default/files/project-document/76050/44152-012-reg-tacr-02.pdf>

<sup>51</sup> <http://jhss-khazar.org/wp-content/uploads/2012/07/2-nomre-pdf.pdf>

Araşdırma Azərbaycanın təhsil sistemində (kollec və universitetlər) kurikulumuna gender üzrə mövzuların da salınmasının qısa tarixçəsindən (42 universitetdən 6-da) və bu sahədə son dövrlərdə olan irəliləyişlərdən bəhs olunur. Eyni zamanda burada qadınların və kişilərin təhsilə bərabər çıxışları üzrə ölkədəki vəziyyət təhlil olunur və qeyd olunur ki, hətta ən yüksək təhsilli qadınlar belə eyni təhsilli kişilərlə müqayisədə daha aşağı vəzifələrdə təmsil olunur və daha az əmək haqqı alırlar. Burada həmçinin ölkənin ali təhsil müəssisələrində işləyən kişi və qadınların statistikasına da öz əksini tapmışdır. Aydın görünür ki, bu müəssisələrdə qadınlar əsasən müəllim və yaxud müəllim assistent vəzifələrində, kişilər isə rektor, dekan, şöbə müdiri və s. yüksək vəzifələrdə cəmləşmişlər.

- **Brooklins İnstitutu araşdırması. 2015. Qızların bugünkü təhsilində əsas çətinliklər<sup>52</sup>.**

Bu qlobal hesabatda qızların təhsil sahəsində qarşılaşdığı əsas maneə və çətinliklər təhlil olunur. Eyni zamanda da dünyada uşaq evliliyinin (erkən nigah) qızların təhsili üçün fəsadları qeyd olunur. Araşdırma nəticələri göstərir ki, Azərbaycan da uşaq evliliyinin yaygın olduğu ölkələr sırasındadır və burada 18 yaş tam olmadan ilk dəfə evlənən 20-24 yaşlı qızların faizi 12% təşkil edir.

Eləcə də dünyada təhsil və gender indikatorlarına baxdıqda görünür ki, Azərbaycan təhsildə gender paritetinin (qızların ibtidai və orta təhsildə iştiraklılığı qlobal orta göstəricidən aşağıdır) əldə edilmədiyi ölkələr sırasındadır.

## **DİM 6: Hamıya suyun və kanalizasiya xidmətlərinin əlçatanlığını təmin etmək**

*Hədəf 6.2: 2030-cu ilədək, qız və qadınların, həssas qrupların ehtiyaclarına xüsusi diqqət yetirməklə, hamıya adekvat və bərabər şəkildə sanitar və gigiyena xidmətlərinə çıxış imkanına nail olmaq və açığı məkanlarda defekasiyaya son qoymaq*

- **Ümumdünya Səhiyyə Təşkilatı və UNİCEF-in birgə hesabatı. 2017. İçməli su, sanitariya və gigiyena üzrə irəliləyiş<sup>53</sup>.**

Bu hesabatda göstərilən statistikaya əsasən Azərbaycan dünyada baza sanitariya xidmətlərini 75%-dən çox təmin edən 154 ölkə sırasında yer alır. Lakin içməli suyun təhlükəsiz idarə edilməsi (əlçatanlıq, mövcudluq və keyfiyyət) sahəsində ölkəmiz qiymətləndirmə aparılan 96 ölkə arasında 73-cü yeri tutur.

<sup>52</sup> <https://www.brookings.edu/wp-content/uploads/2016/07/Todays-Challenges-Girls-Educationv6.pdf>

<sup>53</sup> <https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/258617/9789241512893-eng.pdf;jsessionid=44346A04F07E664463E6DD82899DE000?sequence=1>

- **Dünya Bankının araşdırması. Azərbaycanca Su İstifadəçiləri Assosiasiyalarında (SİA) qadınların rolunun genişləndirilməsi. 2012<sup>54</sup>**

Bu araşdırma Azərbaycanda irriqasiya idarəetmə layihələrində gender-həssas yanaşmanın tətbiq olunması məqsədilə aparılmışdır. Ölkədə əkilən torpaqların 75%-dən çoxu suvarılan torpaqlardır və kənd təsərrüfatı sahəsində qadınların önəmli rolunu nəzərə alsaq irriqasiya layihələrində qadınların da maraq və ehtiyaclarının nəzərə alınması mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Araşdırma irriqasiya sahəsində mövcud gender stereotiplərini SİA üzv qadın və kişilər arasında sorğu keçirmək yolu ilə təhlil etmişdir. Nəticələr göstərir ki, kənd yerlərində SİA-da qadınların rolunun gücləndirilməsi və onların irriqasiya üzrə biliklərinin artırılmasına ehtiyac vardır.

---

<sup>54</sup> <https://openknowledge.worldbank.org/handle/10986/13235>